

№ 13 (222) 26 сакавіка 2001 г.

Наша Ніва

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у пяцідзесяткі

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА

НУЛЬ-НУЛЬ

*Людзі съяцкавалі, апазыцыя
дэфілявала, міліцыя дурэла*

Съяточныя дні аказаліся насычаныя імпрэзамі. Перадсъяточная ліхаманка ў Менску пачалася з традыцыйнай выставы мастацкай суполкі «Пагоня». На ёй прадстаўлі творы 11 жывапісцаў ды графікаў. Экспазыцыя мае выразную назуву — «У новае тысячагодзідзе з новым прэзыдэнтам». Праграму «пагонеўцаў» працягвалі гісторыкі, якія падрыхтавалі круглы стол па пытаньнях барацьбы за незалежнасць.

24 сакавіка ў Няміедзім адкрытым цэнтры адбылася ўрачыстая цырымонія падпісання Акту незалежнасці, прынятага летас на Ўсебеларускім з'ездзе за незалежнасць, сустарынімі архітэктута з'езду — Радзімам Гарэцкім, Рыгорам Барадуліным, Генадзем Бураўкінім і Анатолем Грышкевічам. У гэты ж дзень у стацічным касцёле Святых Сымона і Алены адбылася ўрачыстасць, прысьвечаная выхаду 500-га нумару газеты «Наша Слова». А ўвечары ў клубе «Акварыпом» — незалежніцкая музичная рок-імпрэза. У Палацку Сяргея Астраўца ганаравалі прэміяй «Глінны Вялес». У Вільні, Празе, Варшаве, Нью-Ёрку, Беластоку, Рызе, Лёндане, Брусселе, Парыжы, Кліўлендзе і Москве прайшлі съяточныя бяседы і набажэнствы.

Завершыў праграму съята вечаровы перформанс 25 сакавіка ў Чырвоным касцёле з выставамі жывапісцаў Генадзя Драздова і Алеся Пушкіна, выступленнямі пээта Андрэя Хадановіча, сыпявачкі Таццяны Цыбульскай, бардаў Андрэя Мельнікава і Аляксея Галіча, музыкаў Алега Пузыні і Скіргаллы Паляніцкага ды фольк-групы «Гуды».

Апазыцыя ж правяла чарговыя шэсці ў Менску.

Вызвольны Рух па раскідаў уёткі па скрынках з заклікам прысьці апоўдні на плошчу Незалежнасці. Адтоль калёна пазнякоўцаў (пад тысячу чалавек) рушыла па праспэкце, але міліцыя не пусціла іх.

Акцыя дэмакратычнай апазыцыі пачалася а 14-й на Юблейнай плошчы. Там сабралася пад 5 тыс. чалавек. Паколькі ўса гары вакол плошчы была ачпленяна міліцыя, дэмакстранты пасунуліся па вул. Танка, а затым — па Дразда. Прастэкт Машэрава быў перагорожаны спэцназам, і міністар Навумаў заклікаў усіх рушыць у бок плошчы Бангалор. Але людзі вырашылі пасвойму: павярнулі да помніка гораду-героя, «бабы з трубы». На гэты харашай гары і адбыўся хуткачэны мітынг. Вячаслав Сіўчык павяяцаў на ім, што ніколі болей апазыцыя не павядзе народу на Бангалор.

На разгон сходу — небяспечнага сымболікай месца — за некалькі хвіліні сцягнулі некалькі тысячяў аманаўцаў, якія і атакавалі мітынгоўцу. Тут пасяля кароткіх сутыкачак затрымалі дзясятак чалавек.

Акцыя пракацілі нуднавата, мэханічна, без імпузу, бяз кветак і упрыгажэнняў, нават скандавалі і сипявалі мала. Лявон Вольскі прыйшоў на съята ў акулярах з тоўстымі шкелцамі, з прычапленымі вусамі і плякцікам «Менш мульцікаў на БТ», а партыцы — са звыклымі транспарантамі. Людзям карцела съята, а палітычныя лідэры гэтага не адчулі. Думаецца, не за адным съяточным сталом ім гэта згадалі.

Мікола

Народ улады і народ сябе

*Наши проблемы
існуюць па-за
намі, а ня ў нас*

На парозе Дня Волі давялося спрачаца зь сябрамі пра самую філізофію нашага нацыянальнага адраджэння і пра тэрмін «народ улады».

Беларусы — народ улады. Смургонская людзі належалі смургонскай адміністрацыі, жлобінскія — жлобінскай. У нас так ня кажуць, але па сутнасці гэта так. Калі хочаце, беларусы — Лукашэнкавыя людзі. Прычым, без акцэнту на канкрэтнай асочбе. Заўтра яны могуць стаць Домашавымі ці Пазыняковымі людзьмі — важна тое, што дзейнічае сам гэты прынцып. У нас кажуць: каб зьявіліся беларускія школы, траба загад адпаведнага міністэрства. І гэта так

усім... Калі нарэшце дадуць загад адрамантаваць у нашым мястечку вадакачку і пажарную вежу!.. Народ улады звязывае ўсе свае жаданіі і ўсю сваю дзеяйнасць з уладамі. А не з сабою. Між тым нацыянальнае адраджэнне і нацыянальная культура робяцца явачым парадкам. Можна казаць: на гэта няма грошай, гэта гэта не дазволіць начальства... А можна нічога не казаць і рабіць сваё, разглядаючы патрэбу фінансавання і нікага начальніцага подпісу як аб'ектыўнага перашкоды, якія трэба ў рабочым парадку перадаўольцаць. Так робіць народ сябе. А народ улады разглядзе тых перашкоды як непераадольныя.

Пасяля нядыўняга фэстывалю літоўскіх фільмаў прыяцель зьдзіўляўся: як гэта рэжысэр Жалакявіч, здымачы ў глыбокую савецкую эпоху фільм «Ніхто не хаец памяць», парапельна зняні ў яго — «Пачучыці» — ужо без саступак савецкай пропагандзе. За

гэтым прыкладам — цэлая філязофія літоўскага адраджэння. Жалакявічус разглядаў савецкую цэнзуру як аб'ектыўную перашкоду, якую можна залагодзіці, абысьці старону або і надурыць. Што да нашых творцаў, дык яны ад пачатку сыходзілі з установак цэнзуры, носячы іх пад сэрцам побач са сваімі творчымі задумамі.

Калі працягваць літоўскія прыклады, дык варта згадаць Троцкі замак, наноў збудаваны за савецкія грошы, тыя, што ў БССР ішлі, як і прызначаныя былі, на будаўніцтва аб'ектаў манументальнай пропаганды. Усіх гэтых помнікаў Леніну, стэлаў і мармуровых дощак гонару. Пакуль у машэраўскай Беларусі ідэялічныя грошы выдаткоўвалі паводле прызначаныя, літоўскія таварышы зъбіралі чамадан з кібласамі, сарымі і медавухай ды ехалі да крамлёўскага сталаначальніка, які хутка згаджаваў, што Троцкі замак — таксама важны аб'ект для выхва-

вання савецкага патрыятызму.

Літоўцы за савецкія грошы прывялі ў парадак свае старыя гарады. А беларусы засталіся з дошкамі незразумелага гонару, блюстамі герояў сацыялісты і ботонімі інсталішчамі кішталту «Mіру — мір».

А ўся справа тут у падыходзе, у філізофії.

У нас сёньня скардзяцца, што «ЗАГСе не даюць дзіця назваць пабеларуску», бо там кіруючыя даўнім узаконеным рээстрам, які называецца «Словарь лічных імен народов РСФСР». Калі зноў жа прывесць літоўскі прыклад, дык там у прынцыпе не існуе адмежаваныя. Да авбешчання сваёй незалежнасці літоўцаў называлі гэтаксама, як і беларусаў — то на польскі, то на расейскі лад польскія і расейскія ўлады. У міжваенным Літве перажылі буй імянаў Вялікіх Князёў — Вітаўта, Гедыміна, Альгерда — і з прыходам савецкага ўлады да поўнілі гэту традыцию царкоўным

іменінкам, а пасяля разбуяла паганства — Сонцы, Елкі, Дзёны...

Незадаром зводжу гутарку да зусім канкрэтнага — да імянаў, бо гэта цяня першае, што ў нацыянальным адраджэнні можна рабіць явачным парадкам. Першы крок да зъмены філізофіі адраджэння. Мы, бадай, ні на што ў сваім краіне ня маем такіх пераканаўчых правоў, як на сваіх навародкаў. Зы іншага боку, такім чынам мы фармуем аблічча сваіх нацый.

Выбар імя для дзіцяці сутнасна блізкі да ўсялякага выбару, які рабіць чалавека. Гэта таксама волевыяўленне. Насуперак застаралому сіндрому народу ўлады, які напаўняе сваім мэтастазамі ўсё наша грамадскае цэла, у тым ліку і дэмакратичную апазыцыю, і нацыянальныя рух, і культуру, творчасць... усё. У розных сферах мы выбіраем, не выяўляючы волі. Нават тады, калі выбіраем імя для свайго дзіцяці.

Разважаючы пра гэта, лішні раз падумаш пра сэнс нашага Дня Волі. Волі бракуе. Воля — гэта тое, што можа народ улады зрабіць народам сябе.

Сяргей Паўлоўскі

ДЗЕНЬ ВОЛІ
Рэпартаж пра
съяцкаванье
і акцыі пратэсту

ПАДПІСНЫ ІНДЭКС 63125

*Дзень Волі
ў беларускамоўным
садочку*

Уявіце сабе звычайны менскі двор. Заціснуты паміж стандартных шматпавярховікі дзіцячы садок. Які у горадзе сотні. У двары гуляюць зусім маленёкі дзеці. Якія на выгляд таксама нічым не адрозніваюцца ад сваіх аднагодкаў-менчукоў. Незвычайнасць выявіцца, толькі калі прыслухацца да іхнай гаманы. Дзеці гаварыць міксбоку па-беларуску. Напэўна, некаторыя зь іх яшчэ нават ня ведаюць, што размаўляюць менавіта па-беларуску, бо яны пачалі гаварыць зусім нядаўна. Проста іх першымі ў жыцці словамі былі «мама», «тата», «жжа», «гаўчык», «кіці» і «бомчык-бомчык». На шафах гэтых дзяцей у садку — іхныя імёны. Ян-Дамінік, Злата, Марцін, Адэля, Ружана, Бася, Карапіна... Гэта ўсё ня фікцыя і не праформа. Гэта створаная з ініцыятывы бацькоў адзінай беларускамоўнай групі ў беларускай сталіцы — дзе, у адрозненінне ад Івенца і Альшанай, Ракава і Рымдзюнаў, расейшчына на расейшчынай паганяе.

Калісці я ня ведаў слова смерць. Я ўмёў паказаць на пальцах, колькі міе гадоў, не ўкладаючы ў гэтую пантаміму ніякага сэнсу. Мне здавалася, што я жыў заўжды ён не памру ніколі. Мой съвет тады абмяжоўваўся вуліцай, дваром і дзіцячым садком. Дзе я абзаўся першымі ў сваім жыцці сябрамі, зь якімі любіў гуляць у будаўніку. Памятаю нават існыя імёны. Таму, ідучы напярэдадні Дня Волі ў гэтых садках, я не сумніваўся, што супольная мова зь дзецьмі знайдзеца лёгка ў нязмушана. Но якая гэта асалода — слухаць мову людзей, што з'яўляюцца жыцце вечна.

«Як цябе зваць?»

— Ян-Дамінік.

— Ведаеш, што ў цябе незвычайнае імя?

— Ведаю.

— Табе гэта падабаецца?

— Так.

— Ты ведаеш, у якой краіне жывеш?

— У Менску.

— Табе падабаецца твая краіна?

— Падабаеща.

— А чым?

— Чым? Я чароўная фэя, я па лясах хаджу, таму што яна мне падабаецца.

— А ты была ў іншых краінах, Адіна?

— У Крыме была.

— І што лепш — Крым ці Менск?

— Крым і Менск.

— Ну калі б ты выбірала, ты дзе хацела бы жыць, у Менску ці ў Крыме?

— У Менску. Я лекавала б там

усях дзяцей. Я б была чароўнай фэй. І ў мяне бы быў чароўны кіечак.

«Хто з вас быў у вёсцы?»

— Я!

— Ты была ў вёсцы?

— Іглы.

— І дзе табе больш падабаецца, у вёсцы ці ў горадзе?

— У горадзе!

— Чаму?

— Тут больш дамоў, тут лепш. Бо там водзяцца цыганы. Крадуць куры, што хочаш робяць».

«Як цябе зваць?»

— Глеб.

— А ты ўжо вырашыў, кім ты будзеши у жыцці?

— Інжынерам.

— А чаму інжынерам?

— Буду зарабляць гроши.

— А інжынеры ў нас зарабляюць гроши вялікія?

— Так. Добры інжынер зарабляецца.

«А ты калі-небудзь бачыла беларускі сцяг?»

— Бачыла. Я нават сталы бачыла. Сыціг беларускі.

— І які табе больш падабаецца, стары ці новы?

— Новы.

— І якіх ён колераў?

— Бела-чылвона-бельі».

«Што ў цябе ёсьць?»

— Паляўнічы пісталет!

— Ты што, хочаш быць паляўнічым?

— Так.

— (Тата: А раскажы, як цябе арыштоўвалі, хто цябе арыштоўваў.)

— Як цябе арыштоўвалі?

— Мянты. Тату арыштоўвалі.

— І што, і цябе забіrali?

— Не. Я плакаў.

— І было страшна?

— Так. Там быў дзядзькі. Налучнікі апланалі».

Памятаю карцінку, бачаную мною ў адным з правінцыйных гародоў. Нацыянальна сувядомыя бацькі выхоўвалі свою дачку ў стэрыльным беларускамоўным асяроддзі культурнай сям'і. А далей ў дзіцяці быў страс. Непадрыхтаваное да рэаліяў, малое трапіла ў звычайную школу. У жорсткі дзіцячы съвет. І дзяўчынка ператварылася ў замкнёнаага, заікаванага зъяўярка. Памятаю, як я тады асуджала бацькоў. Маўляў, знай-

шлі, на кім ставіць эксперыменты па ажыццяўленні сваіх чыстых ідэй. Тая сям'я ўжо каторы год жыве за далёкай мяжою. Але пытальне да бацькоў у мяне ня зынкла.

Пытаюся ў адной з матулек, чому яна аддала сына менавіта ў гэтых дзіцячы садок.

«Мы беларусы, і хочам, каб наша дзіця размаўляла на беларускай мове й ведала беларускую мову. Вось толькі пагэтаму.

— А Вы як маци не бацёся магчымых складанасцяў пасыя — у школе, напрыклад?

— Будзем спрабаць знайсці школу беларускамоўную. Каб ён і далей знаходзіцца ў гэтым асяроддзі. Мы ж усё-такі беларусы. У сябе мы тут павінны... Калі мы тут ня будзем размаўляць на беларускай мове... аб чым можна размаўляць далей?

— Як Вы думаецце, ці будзе беларуская мова ў будучыні мець імідж прэстыжнай, элітарнай?

— Мы толькі спадзяемся пакуль на гэта. Гэта ўсё залежыць ад нас».

«Як Вы думаецце, гэта беларускамоўніца можа набыць рысы нейкай прэстыжнай гадоў за пяць-дзесяць?

— Я думаю, што й зараз гэта ўжо ёсьць. Я думаю, што прыходзіць гэты час.

— Як у маци, наколькі я разумею, у Вас німа хваліваний, што будзе пяць-дзесяць гадоў за пяць-дзесяць?

— Не. Німа ніякіх. Я ўпэўнена, што гэта будучыні нашых дзяцей. І яны яшчэ за сябе пастаянцы. І за мову».

Пытаюся ў выхавацельні, як ёй гэтая група, чи яна цяжкайшая, чым астатнія групы гэлага садка.

«Ёсьць некаторыя складанасці. Па-першае, у некаторых сем'ях усё ж такі бацькі размаўляюць па-расейску. Вось такія праблемы былі. Але потым дзівною моею пачало адыхаць на другі плян. Дзеці размаўляюць на беларускай мове. Нават папраўляюць сваіх бацькоў. Псыха-

лягічны момант... Я б не сказала, што гэта такая праблема. Толькі што рознаўцэрставава група».

Сапраўды, гэтыя дзеці ня робяць уражаньня людзей, у якіх ёсьць псыхалагічныя праблемы.

“У цябе ёсьць любімыя кнігі і мульцікі?”

— Мульцік! Я сама ператвараю ў мульцік. Можаш паглядзець, калі хочаш. Я сама могу ператварыцца ў мульцік. Каля альтанкі...

“Ты кім хочаш стаць, калі вырасцеш?”

— Лазбайнікам.

— Разбойнікам? А чаму разбойнікам?

— У мяне будзе пісталет і месц.

— І каго ты будзе рабаваць?

— Яго буду лабаваць і яго буду лабаваць.

— Дык гэта ж твае сябры, хіба не?

— Неа.

— А хто гэта?

— Гэта салдаты.

— Салдаты? А ты салдат?

— У-у. Я не салдат, а лобат».

“Колькі табе гадоў, Карапіна?”

— Пяць.

— У якой ты краіне жывеш?

— Бералусь.

— А якія ў цябе любімыя цацкі, мульцікі?

— “Жыцьцё жукоў”. У мяне мно-га мульцікаў. У нас ёсьць відз. Дык там што хочаш выбіраеш. То «Алісу ў краіне чудаў», то «Болта», то «Гісторыю цацак».

— А ты любіш глядзець тэлебачаныне?

— Люблю, калі штосьці там ёсьць цікавае.

— А што для цябе цікавае?

— Ну, мульцік...

— А ты разумееш расейскую мову?

— Разумею.

— Тут жа ў вас ёсьць групы расейскія ў садзіку. Як вы зь імі сябреце?

— Мы зусім зь імі не размаўляем, ніяк.

— А чаму вы зь імі не размаўляеце?

— Я ня ведаю.

— А дзе працуешь твае бацькі?

— У офісе.

— А чым там людзі займаюцца?

— Пішуць на кампутарах, друкуюць розныя паперы

— А ў цябе ёсьць нейкія мары ў жыцьці?

— Мая мара схадзіць у “Макдо-ナルдз” на Дзень народзінаў.

— Каб ты была чарапіцай, што б ты зьмяніла ў нашай краіне? Што б ты зрабіла?

— Сагнала б Лукашэнку зь месца. Бе ён кепска кіруе краінай”.

Не за гарамі той час, калі съвет звычайных малых разбойнікаў пачне пашырацца далёка за межы гэтага двара, гэтага гораду ў гэтай краіне?

Ёсьць некаторыя складанасці. Па-першае, у некаторых сем'ях усё ж такі бацькі размаўляюць па-расейску. Вось такія праблемы

У сераду ўвечары поўнач Малдовы ахінула цемра. Некалькі местаў на 18 гадзін засталіся без электрычнасці. Дэпутат-камуніст Валеянін Драган адрэзу залямтаваў: "дывэрсія". Сыпікер Яўгенія Астапчук (таксама камуністка) лічыць, што проблема ў тым, што людзі ня маюць, чым плаціць за сувязь. З чаго начнучь малдоўскія камуністы: з пошуку "шкоднікаў" ці падвышэння ладу жыцця свайго народу?

У малдоўскім парламенце ходзяць чуткі: кажуць, што камуністы адноўці перад будынкам парламенту (былым ЦК кампартыі Малдовы) помнік Марксу і Энгельсу, перамяняючы праспект Стэфана Вялікага і плошчу Вялікага нацыянальнага сходу ў праспект і плошчу Леніна ды да 22 красавіка (з'езду партыі камуністаў Малдовы і 131-й гадавіны з дня нараджэння чырвонага дыктатара) перавязуць туды з ВДНГ помнік "правадыру".

25 лютага Малдова ператварылася ў палігон для "чырвонаў" — камуністы перамаглі на датэрміновых парламэнцкіх выбарах, атрымаўшы 71 месець у парламенце з 101. Малдова, у адрозненіі ад Беларусі, парламэнцкая рэспубліка, і, атрымаўшы кантроль над парламентам, камуністы гарантаваны забяспечылі сабе ўладу на бліжэйшыя гады. Дзеля таго, каб абраць прэзыдента, патрабовы 61 голос, 68 — дзеля звінення кандыдатаў, 51 — дзеля прызначэння ўраду.

На мінульым тыдні парламэнтары абразілі сабе сыпікера, дакладней —

Малдова ў цемры

Думітру Дзякау

сыпікера Яўгенію Астапчук. Камуністычна большасць галасуе адзінагалосна, і Яўгенія атрымала 72 галасы. Нічым асабістым яна раней не вылучалася — відаць, камуністы хочуць мець паслухмянага сыпікера. Спн. Астапчук адрэзу выдала першую партыйную абязанку-цапанку: "Мы так уздымем эканоміку, што ў кожнай малдаванскае гаспадыні на кухні будуть стаяць аўтаматы".

Яўгенія з беларускім прозвішчам прыйшла на месца Думітру Дзякава, чалавека, які быў цесна звязаны зь Беларусій. Раней у малдоўскім універсітэце не было факультetu журналістыкі, і кіраўніцтва МССР адсыпала "найлепшых

з лепшых" вучыцца на журфак БДУ. Быў сярод іх Дзымітры Дзякау. Малдаване вучыліся старанна, а Дзымітры нават падпрацоўвав пракладчыкам падчас спаборніцтваў па барацьбе, калі ў БССР прыняхджала дужа моцная на той час румынская зборная. Вярнуўшыся на родізіму, ён крыху "малдаванізаваў" сваёй дзяяўностью.

Пасля чырвонага рэваншу іншыя фракцыі парламенту знаходзіліся ў лёгкім трансе — камуністы ставілі да "Альянсу Брагіша" (былога прэм'ера, чия кааліцыя атрымала толькі 19 мандату) ды Хрысьціянска-Дэмакратычнае Народнае Партыі (11 месцаў у парламенце) па прынцыпле "не жадаецце супрацоўніцаў — ніхто не сумнецаў ў тым, што 4 красавікі прэзыдэнтам Малдовы парламент паставіць камуніста ўладзімера Вароніна. Журналісты зарыентаваліся кутчай за апазыційнэйшыя, зразумеўшы, што толькі марнуюць свой час на паседжаннях парламенту, бо ён ператварыўся ў вярхоўны савет савецкіх часоў. Галоўнае — прысутніцаў на пленумах ЦК ПКМ, чые рашэнні дублюцца дэпутатамі. Бліжэйшы час пакажа, ці застанецца Малдова незалежнаю, ці памкненца на варажыні кані ў беларускі саюз.

Алесь Кудрыцкі

БЕЛАРУСКАЯ СЛУЖБА РАДЫЁ СВАБОДА

ЧАС	kHz	ХВАЛІ	22:00-23:30	6010, 6170	49
18:00—19:30	7190,	41	06:00—07:00	9845	31
	9615	31		5995	49
	15460	19		7295	41
ЧАС	kHz	ХВАЛІ		9750	31

Сярэднія хвалі — 576 і 612 кгц

Адрес: 220005 Менск — 5, п/с 111; Vinohradská 1, Praha 110 00 CZ

Інтэрнэт: www.svaboda.org

НАСТРОЙЦЕСЯ НА "СВАБОДУ"!

МіГ і мафія

Скандалы вакол быўлых беларускіх узбраенняў, прададзеных у краіны Афрыкі ды Латынскай Амэрыкі, сталі звычайнай справай.

Пэруанскі кантрэс даследуе факты каруцьці ў атачэнні былога презідэнта, ці не найбуйнейшым з якіх лічыцца набыццё MiГаў у Беларусі, на якой карумпаныя структуры "наварылі" пад сотню мільёнаў даляраў. Адзін з MiГаў разбіўся на мінульм тыдні ў Перу.

Паводле словаў падпалаюніка юнаньскай арміі Фінэаса Катырмы, праверка самалётаў MiГ-21 ладзіцца з дапамогаю замежных інструктараў, чые грамадзянства тримаюць у таямніцы. Іншыя крып-

іцы сцьвярджаюць, што зробленыя ў Рәсей ды прададзеныя Беларусій у 1998 г. чатыры MiГі былі нядына мадыфікаваныя ў Ізраілі. Летасць групу ўнаньскіх пілётав накіравалі ў Ізраіль, каб яны навучыліся лётальні на MiГах.

Пэруанцам жа MiГі прадавалі праз грамадзяніна Ізраілю Мошэ Ротшильда, што стала жыве ў Пэру ды прадае прадстайніком фірмы «Мабэтэк Рэпрэсэнтасёнс», якая займаецца перапродажам узбраенняў і, паводле звестак італьянскай газеты *La Repubblica*, звязаная з «Лімскім картэлем» ды іншымі структурамі пэруанскае наркамафіі.

Паводле Радыё Свабода

знаішлі дагледжаную магілу з каменем-помнікам (беластоцкія беларусы пастараліся) і дэзвіюма запаленымі сівetchкамі. Гэта ўжо тутэйшыя людзі ўшанавалі адзінокую магілу побач з кладамі сваіх блізкіх.

На ўроку польскай мовы на пытанні выкладчыка, як адчуваю сябе ў Кракаве, адказаў: што амаль як дома, бо тут усёды на відных месцах мае землякі. На Рынку стаіць бронзавы Адась Міцкевіч (ля якога на разы называюць спатканыні), перад уваходам у Вавельскі замак сядзіць на кані Тадэвуш Касцюшка, у Катэдры сціпіц Ягайла недалёка ад свайго сына Казімера. Адным словам, куды ні павернешся — адны свае. Выкладчык трохі сумеўся, а суседзі па партах — немцы, амэрыканцы ды італьянцы — дўгата высынятлялі пра Міцкевіча з Касцюшкам: беларусы яны ці палякі.

Вельмі хутка ў гэтым горадзе адчуваш сябе прадаўдзівым эўрапейцам і ўжо эўрапейскім вачымі глядзіш на двух расейскіх падпалаюнікаў, якія нетаропка перасякаюць галоўны пляц. Таўставатыя, з нетутэйшымі нават на тварамі, затрымліваюць сівetchкамі, якія македоніцца. Толькі праз чатыры гадзіны згадалі, што былі галодныя.

А беларусаў на гэтым фэстывалі не было. Хоць шлях Кракаў—Горадня, Горадня—Кракаў, шлях ад аднаго каралеўскага места да другога, быў рэгулярным маршрутам паштовай службы, пачынаючы з 60-х гадоў XVI ст., а напамінкі пра Беларусь у Кракаве сустракаюцца на кожным кроку.

Выява "Пагоні" на музеі Чарнтарыйскіх, "Працы Археолёгічнай камісіі" з 20-х гадоў у акадэмічнай бібліятэцы. А ў бібліятэцы Ягелёнскага ўніверсітэту ўласнаручны надпіс Мікалай ІІІ на выдадзеных ім тамах беларуска-літоўскіх летапісах: "Ягелёнцы ад удзялнічага чыгача". Можа і я сядзеў на tym самым месцы, на якім дваццаць гадоў тому працаўваў наш вялікі гісторык.

З немкай Верай выбраліся на Ракавіцкія могілкі шукаць матілу Алесі Гаруна. Пасля дзвіюх гадзін блукальня па самым знакамітым

Люблю шум Галоўнага рынку вечарам, калі даходзіш туды пешатай, і кожны вечар шум гэты не падобны да папярэдняга. Асабліва раскоша тут летам, калі амаль штодня перад старымі крамамі "Сукеньніцамі" адбываюцца розныя фэсты ды канцэрты. Някія мы з дачкой ішлі ў квартрні падслікавацца, але на тратралі на эўрапейскі фэстываль дэзіячыкі танцавальных суполак. Абышлі пляц, стракаты ад рознакаляровых строяў усіх народаў Эўропы, затрымліваліся каля македоніц. Толькі праз чатыры гадзіны згадалі, што былі галодныя.

А беларусаў на гэтым фэстывалі не было. Хоць шлях Кракаў—Горадня, Горадня—Кракаў, шлях ад аднаго каралеўскага места да другога, быў рэгулярным маршрутам паштовай службы, пачынаючы з 60-х гадоў XVI ст., а напамінкі пра Беларусь у Кракаве сустракаюцца на кожnym кроку.

З немкай Верай выбраліся на Ракавіцкія могілкі шукаць матілу Алесі Гаруна. Пасля дзвіюх гадзін блукальня па самым знакамітым

ЗАПРАШАЕМ НА ПУБЛІЧНУЮ ЛЕКЦЫЮ

27 сакавіка

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

«Літаратурны міт

і сучасны беларускі канцэкт»

Лекцыя адбудзеца ў Цэнтральнай бібліятэцы
імя Янкі Купалы (актавая зала) па адрасе: вул. Харужай, 16
Пачатак а 18.30.

Хацелася, але і калолася...

Уладзімер Содаль

Бацька беларускай філялёрії, першы беларускі акадэмік Яўхім Карскі ўсё сваё жыцьцё прысьвяціў вывучэнню нашай мовы. Яго працы (перш за ўсё шматтавомае даследаванье "Беларусы") сцвярджалі нашу нацыянальную ідэю, незалежнасць, самабытнасць. А вось грамадзкая пазыцыя аўтара "Беларусаў" была неадназначная. Хістоні Карскага зауважалі яшчэ ягоныя сучаснікі. Дамо ім слова.

Язэп Лёсік. З водгуку на кнігу Яўхіма Карскага "Беларусская речь", выдадзеную ў Петраградзе ў 1918 годзе: "Кніжка гэта цікавая, шмат прынясе карысці кожнаму інтэлігентнаму беларусу, але, чытаючы яе, трэба памятаць, што аўтар ўсё яшчэ глядзіць на беларускую мову як падмову маскоўскага языка. Ён, напрыклад, ахвотна згаджаецца і наўчна вам давядзе, што сэрбская, польская і чаская мовы асобныя, але беларуская і украінская — гэта ўжо маленькая галінка мовы велікарускай (маскоўскай). Ён яшчэ да гэтага часу разглядае беларускую мову як нейкага буднага сына, адшапенца, каторы доўгі час бадзяўся на чужыне і папасаваў сваю мову.

Праф. Е.Ф. Карскі — з науки прыхільнік маскоўскага цэнтралізму. Гэтакіх людзей многа выгадавала маскоўская палітыка. Паважаючы іх за іх працу, мы не павінны хаваць аб іх праўды".

А вось што піша пра Яўхіма Карскага назіральні і дасыціны Гальшыц Леўшык у лісце да Івана Луцкевіча за 4 (17) ліпеня 1911 г.: "...Ну і цікавы зъ яго, аднак, экземпляр, наколькі я мог яго пазнаць!.. Зусім ён мяне здзівіў, асабліва знаннем беларускай бібліяграфіі. Ад яго я шмат чаго даведаўся.

Калі ён не махлое, ды духам не ўпадзе, і будзе ісці крепка, то съмела можна сказаць, што вялікую карысць ад яго мы можам мець і аграмадную ўслугу ён калясці Беларусі прынясе! Шкада, што нямаш яму як там у Вільні альбо ў Варшаве

ве пакуль што аперціся, каб матэрыяльна яму было лягчэй, а то, бедны, зусім ужо вытрасціся!.. Я яму крыху памог, але даіш трудна!

Але, здаецца, ён не махлое, а кажа праўду". Запомнім гэтыя слова: "Калі не махлое, ды духам не ўпадзе!"

Леўчыкава "калі", на вялікі жаль, не пакідала Карскага да канца ягоных дзён. Адзін Карскі актыўна рваўся да грамадзкага жыцьця, да дзяржаўнага ўладкавання Беларусі, другі тут жа пры найменшым выпрабаванні азіраўся па баках: а ці туды ён ідзе?

Вось якім учачыў Карскага Макар Краўцоў у снежні 1917 г., падчас разгону бальшавікамі Усебеларускага звязу: "З маестатычнай павагаю сярод прэзыдыйну ўзносіцца фігура прафэсара Карскага..."

...Вазіла брыкніку назад галавою... Прыкінуўся ці запраўды самлеў...

Страшэнны гоман і мітуснія... Рэзаўскі абвяшчае Зьезд распушчаным. А Прэзыдыйнам яго арыштаваным. Тым часам урываючы ў салю азброенія салдаты Рэмнёва і, разыходзячыся направа і налева, стараючыся ахапіць Зьезд". Пра Карскага тут usoю толькі адзін сказ, але які ён характэрны, выразны? Мы, мусіць, ужо ніколі не даведаемся, што ў ту хвіліну думаў прафэсар Абураўся? А мо шкадаваў: навошта звязаўся з гэтымі сэпаратыстамі, нацыяналістамі?

Але тая сънжаньская зъянтэжанасць хутка мінулася, і ўжо ў красавіку 1918 г. мы бачым прафэсара акруговым начальнікам асьветы Беларускай Народнай Рэспублікі. Сакратарыят асьветы даручыў яму разам з Доўнаром-Запольскім распрацаўца праект статуту першага

Яўхім Карскі

університету ў Менску. Апроч таго, Карскі быў і правадзейным сябрам Інстытуту беларускай культуры, а ягоны друкаваныя працы па tym часе мелі вагу падручнікаў.

Але мінай час, зъянліўся палітычныя варункі, і слынны вучоны пачаў сумнявацца ў будучыні нашага народу і яго мовы. Калі аднойчы, яшчэ студэнтам, я працьтваў пра гэтыя сумненыні Карскага, дык разгубіўся. Мне не паверылася, што гэта ён, волат філялягічнай навукі, які ўсё жыцьцё паклакаў на алтар беларушчыны, мог такое сказаць. І маўшы, я не памыліўся. Мусіць, быўнейкі ідэалягічны змус. Але з гэтага мне не зрабілася лягчай. Я пакутаваў за Карскага, за ягоныя слова Пазнанія і даведаўся, што пра гэта пакутаваў і Арсеній Ліс. У сваёй прадмове да кнігі "Браніслаў Тарашкевіч" ён пісаў: "Прызнанаму вучонаму штосьці перашкаджала да канца праадолец познанія погляды афіцыйнай навукі ў дачыненіі да беларускай мовы, беларускага народа, пэрспэктыўы яе развязвіцца".

Гэтым "штосьці", мусіць, якраз і была тагачасная ідэалётгія. Перакананы, калі б наша дзяржаўнасць развівалася натуральна, бяз шкодных для яе зъяўлагаў, Яўхім Карскі быў бы першым і сталым яе будаўніком. А так і ён, маючы за плячыма такі навуковыя грунт, пры канцы жыцьця зрабіўся пэсыстам. Якраз гэтага і бяліць Чыжык Беларускі — Гальшыц Леўшык, кажучы "калі дуham не ўпадзе". Значыцца, штосьці хісткае ў пазыцыі прафэсара ўсё ж такі было, і гэта трывожыла ягоных сучаснікаў. Яны хацелі бачыць слыннага вучонага гарманічнай асобай як на навуцы, гэтак і ў грамадзкім жыцьці. І ён да гэтага імкнуўся, але гэта яму, на жаль, не заўсёды ўдавалася. Мусіць, на тое была свая прыгана. І не адна.

Абдумаўчы гэтыя нататкі, я засірнуў на нашы энцыклапедыі і дадзенікі. Не шукайце там звязастак пра ўдзел Яўхіма Карскага ў Першым Усебеларускім Звязе, пра яго супрацоўніцтва з урадам Беларускай Народнай Рэспублікі, пра ягоныя грамадзка-філялягічныя хістоні. Пра гэта, мусіць, напішучь ужо энцыклапедысты наступных пакаленіньняў.

БАГУШЭВІЧ і КАРСКІ

Пошук сувязяў паміж Багушэвічам і Карскім выглядае целкам лягчына, калі згадаць, што абодва атрымалі адукацыю ў Нежыне, пась-

ля жылі ў Вільні. Францішак Багушэвіч прыехаў з Украіны ў Вільню ў 1884 г. Роўна праз год сюды прыехаў і Карскі, таксама з Украіны. І пра жыць у Вільні (на вуліцы Палацкай у дому гаспадара Гундрызэра) аж восем год — з 1885 па 1893 год, выкладаў там расейскую і стараславянскую мовы. Гэта паро жыў у Вільні і аўтар "Дудкі Беларускай".

Вядома ж, выкладчык другой віленскай гімназіі Яўхім Карскі чуў пра новага віленскага адваката, які быў сплатна бараніў абяздоленых. Але ведаць, чуць — гэта адно, а асабістыя сувязі, контакты — зусім іншае. Ці былі яны між Карскім і Багушэвічамі?

Мажлівасць такіх контактаў была. Скажам, з 1892 г. Вільні пачала рыхтавацца да IX звязу археолягія. З гэтай нагоды быў створаны Віленскі аддзел камітету па арганізацыі згаданага звязу, куды, паводле

"Памятнай кнігі Віленскай губерні на 1892 год", быў уключаны і Яўхім Карскі. На tym звязе, яму належала быць таварышам сакратара.

Цікавіўся звязамі і Францішак Багушэвіч. 9 сакавіка 1892 г. увечары ён пісаў Яну Карловічу ў Варшаву: "Даўно ўжо абвяшылі пра звяз з археолягія, думаючы раскопваць і Замковую Гару, але хто запрошаны

Яўхім Карскі ў маленстве

зь Літвы, я не ведаю; калі знойдуць, хіба такіх, што маюць розныя стараяшынныя формы ў прывычныя і гэтым не чужія археалёгіі".

Яўхім Карскі, жывучы ў Вільні, выдае адну за адной кнігі па мове. У 1886 г. — "Обзор звуков и форм белорусской речи" і "Грамматику древнего церковно-славянского языка сравнительно с русским". У 1888-м — даследаванье "К истории звуков и форм белорусской речи". Францішак Багушэвіч нібыта адчуваў прыসутнасць у Вільні таго філэлягія, як Карскі. Менавіта ў таго гады ён марыў пра граматыку беларускай мовы, нават усклікнуў у снежні 1891 г.: "А можа, хтось і граматыку накрэмзай бы?"

...Хто? Хто ж гэты хто? Да какога скіравання Багушэвіча парыўнанне? Не да Карскага. Яны хоць і ведалі адзін пра аднаго, чулі, візуальна быўлі знаёмыя, але не шукалі шляху збліжэння. Дужа па-рознайму яны разумелі жыцьцё. Яны нібыта рабілі адну і ту ю справу, але Багушэвіч з ягонымі клопатамі пра беларушчыну даводзілася тайца, працаўца за мяжамі Беларусі. Карскі ж гэтага нічога ня звёдаў. Ён

спакойна сабе працаўаў, выдаваў том за томам. Ягоны працай афіцыйна апекаваліся, яе фінансавалі дзяржаўныя ўстановы. Значыцца, хоць абодва думалі і дбалі пра Беларусь і беларусаў, але неяк пазнанымі пра іх яны думалі. Відаць, погляд Карскага на беларускі народ быў сугучны афіцыйнаму кірунку. Багушэвіч погляд ішоў узразрэз з ім. Гэта было тое галоўнае, што стрымлівала Багушэвіча ад збліжэння з Карскім, хоць яны і жылі ў адным горадзе, хадзілі аднымі і тымі сцежкамі. Багушэвіч сачыў за працамі Яўхіма Карскага. Карскі ж, мусіць, аж да пачатку XX ст. і не здагадаўся, што віленскі адвакат Багушэвіч і аўтар "Дудкі Беларускай" — адна і тая ж асона. Гэта нават падкрэслена ў трацім томе "Беларусаў": "Штуршок беларускаму руху дала выдадзеная ў Кракаве ў 1891 г. на беларускай мове кніжка Мацея Бурачка (псыходам Францішка Багушэвіча)... "Дудка Беларуская". Кніжка Бурачка стала вядомая ўсім, хто цікавіцца разыўцём беларускай самасвядомасцю".

А вось што піша пра магчымыя контакты Багушэвіча з Карскім Апанасом Цыхуном, даследчык творчай спадчыны слыннага вучонага:

"У сваёй наўуковай дзейнасці Я. Карскі падтрымліваў чесную сувязь з польскім этнографам і фальклорыстам Яном Карловічам, які з'яўляўся самымі блізкімі сябрам Ф. Багушэвіча, матэрыяльна яму дапамагаў. Яны разам некалькі разоў наведвалі пісменніцу Э. Ажэшку ў Горадзе. Ян Карловіч падтрымліваў чесную сувязь з Я. Карскім, вёў з ім перапіску, апошні дасылаў Я. Карловічу літаратуру, розныя дапаможнікі. Магчыма, праз Я. Карловіча Ф. Багушэвіч асабісту быў знаёмы і з Я. Карскім, але гэта трэба даказаць".

З'яўляўся я ў 1981 г. і да даследчыка творчай спадчыны Карскага Віктора Баркоўскага. Тым больш, ягонаю жонка была дачка Яўхіма Карскага Наталля. Адказ быў кароткі і ляканічны.

"На жаль, я не ведаю, ці стракаўся Ф. Багушэвіч з Я. Карскім, быў яны знаёмыя і не. Нічога пра Ф. Багушэвіча Я. Карскі не расказаў".

Вядома, для наўукі мо я так гэта ўжо важна: знаўся Багушэвіч з Карскім ці не. І ўсё ж для чалавека-знаўцыста цікава: чаму два такія выдатныя беларусы жылі ў адным горадзе, рабілі адну і ту спраўу, а шляху да збліжэння не шукалі? Відаць, у кожнага з іх была свая Беларусь. Кожны з іх ладаў ўсю сваю спадчыну, ішоў да яе сваімі шляхамі і перакананы, што шлях гэтых адзіні праудзіў.

МАПА ЯЎХІМА КАРСКАГА

Пускаючы ў съвет першы том "Беларусаў", Яўхім Карскі, з чыста наўуковых меркаванняў, дадаў да яго і "Этнографічную мапу беларускага племя". Ён не здагадаўся, што яна хутка спатрэбіцца палітыкамі. Калі ў першай чвэрці мінулага стагодзіння беларусы атрымалі рэальнаяную мажлівасць аднавіць сваю дзяржаўнасць, гэтая мапа сталася магутнай падмогай у палітычных спрэчках зь нядобразычліўцамі. Прыкладам, акадэмік Гаўрыла Гарэцкі згадаў, што Аляксандар Чарвякоў у Смаленску заўсёды меў пры сабе мапу Карскага. Ён насыці ўсю землю, якую ён заўсёды меў пры сабе мапу Карскага. Гарэцкі ж, скіраваны на Багушэвіча, пасыпаваў ягонымі клопатамі пра беларушчыну даводзілася тайца, працаўца за мяжамі Беларусі. Карскі ж гэтага нічога ня звёдаў. Ён

А этнографічныя межы на мапе

НОВЫ ПРАЕКТ БЕЛАРУСКАЙ СЛУЖБЫ РАДЫЁ «СВАБОДА»

ВЕРШ НА СВАБОДУ

На пачатку стагодзіння першага беларускага паэта пісала "Хрест на свабоду"; у сярэдзіне стагодзіння пазыўнай беларускай службы радыё "Вызваленіе" адкрываліся радыкамі першага паэта нацыі "Свабоднае слова, ты, роднае слова!"

На пачатку нов

ТЭМА

Яўхім Карскі з сям'ёй

Яўхім Карскага значна шырэйшыя за сёньняшні... Яны амаль такія, якія коліс вызначыў Францішак Багушэвіч у прадмове да "Дудкі Беларускай": "Можа, хто спытаете: где ж цяпер Беларусь? Там, братцы, яна, гдзе наша мова жывець: яна ад Вільні да Мазыра, ад Вітебска за малым не да Чарнігава, гдзе Гродна, Мінск, Магілёў, Вільня і шмат мястечкаў і вёсак..."

І вось Яўхім Карскі сваёй "Этнографічнай малай" у 1903 г. пацвердзіў слова паста, замацаваў іх на карце. Гэтая мала давала і па-разнейшаму дае шмат думак і імпульсаў неабыякаваму да лёсу Радзіма чалавеку. Перакананы, калі возьмече яе ў руку, яна і вам шмат пра што раскажа і пакажа, нямала дасыць і думак. То ўгледзьце ў яе!

ЧАМУ

Яшчэ з часоў Скарэны вядзеца так на нашай зямлі: не жывуць тут нашчадкі славутых сыноў і дачок Беларусі. Няма тут нашчадкаў Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Янкі Лучыны, Фэрдынанда Рушчыца, Эпімаха-Шыпіль, Ядвігіна III, Луцкевіча, Багдановіча, Забейды.

Ды Карскія жывуць у Пецярбурзе. Вось якраз гэтыя Карскія і ёсьць нашчадкі славутага філёляга. Адна з іх — Таціана Карская. Яна ўнучка славутага філёляга. Таксама лінгвіст, кандыдат філолягічных навук. Шмат гадоў працавала ў Інстытуце мовазнаўства колішній акадэміі СССР. Працяглы час займаўся чэхаславацка-расейскім моў-

нымі сувязямі, была кансультантам Вялікага чэска-польскага слоўніка. Перакладчыца. Пераклада на расейскую мову больш за паўсотні ці болей значных твораў чэскай літаратуры, пераважна клясычных. Пэўны час жыла ў Празе.

Гэтыя звесткі з 1980 г., з адказам на мае пытанні. Тады я рыхтаваў на тэлевізіі нарысы пра слыннага вучонага, і мне патрэбны былі звесткі пра нашчадкаў Карскіх. У гэтых жа лісце Таціана Карская яшчэ паведаміла мене, што прозвішча Карскі носіць і яе брат Сяргей і ягоны сын, таксама Сяргей. Брат інжынэр. Братава жонака — усходазнаўца. Яна, натуральна, таксама Карская. Захавала сваё родавае прозвішча і Таціана, хоць і даўно замужам. А здарылася гэта таму, што яна начала друкавацца раней, як выйшла замуж. А вось сын яе ўжо не захаваў родавага прозвішча. Але і ён вельмі таленавіты. У 1980 г. надрукаваў шэраг буйных мастацкіх твораў. Распавядкою пра свою сям'ю, пра свой род, Таціана Карская між іншымі зазначыла: "Я сваё родавае прозвішча люблю, шаную і паважаю!"

Цікава ўсё гэта. Але чамусь і адначасова сумна. І сум гэтыя вядомы. Ён і ў назірье развагаў: чаму амаль усе нашчадкі ўсіх нашых славутых людзей адрынутыя Радзіма? Чаму яна ніколі не брала іх пад сваю апеку? Чаму ніколі нікога не пагукала пад сваё крыло? А мо гукала, але яны самі не зжадалі, не захадзелі вяртацца на радзіму сваіх продкаў? А калі гукала, а яны не зжадалі, дык усё роўна не здымалі гэтае "чаму?".

Што ж гэта за такая Радзіма, што не прываблівае сваіх аднакрэўных, а адштурхоўвае ад сябе?

Гэтая "чаму" можна доўжыць сабе яшчэ і яшчэ. Але хто на іх дасыць адказ?

І яшчэ. Нашчадкі Яўхіма Карскага, як бачым, людзі здолныя, таленавітыя. А каб жа гэты талент Карскіх ды для Беларусі! І мы б мелі з роду Карскіх і беларускіх пісьменнікаў, і лінгвістаў. І гэта было гарманічна з імем вялікага продка. Ну але, на жаль, гэтак насталася. І гэта ўсё цягнецца іці зі тых хістаньняў, якія меў колісі славуты філёляг. А хістаны тия маюць выток з таго няпэўнага грамадзка-палітычнага ладу, які быў у Беларусі і які застаецца. Гэты лад не цікавіўся і не цікавіцца лёсам нашчадкаў славутых сыноў і дачак. Ён наадварот, робіць усё, каб іх сагнаць з Нащей Зямелькі. Вось тому і няма ў Беларусі нікога з нашчадкаў Скарэны, Дуніна-Марцінкевіча, Яд-Вігіна III, Лесікаў. Карскіх таксама!

“БЕЛАРУСЫ”
ПРАЗ ДВА “С” И “О”

...Некалі непадалёк жлобінскага кірмашу, на рагу вуліцы стала невільская хатка з высокім ганкам — жлобінскам местачковая кнігарня. Наведаючы Жлобін, я не мінаў і гэтай местачковай кніжніцы. І вось аднаго разу сярод добраў знаёмых мне кніг я рагтам угледзеў жаўтавата-шэрую ёмку кнігу, досьці ладнага памеру, з якой мне найперш кінулася ў вока яе назва. Яна складалася з аднаго слова — “Белорусы”.

Мне закарцела яе пагартца. Толькі зрокавае знаёмства паказала, што гэтая кніга не для лёгкага чытаў: гукі, літары, зноски, дужкі, надрадковыя знакі-дыфтонгі. Паглядзеў на цану — такіх грошай у мене на ту пару не было. Неўзабаве я зъехаў у Мурманск. Там гэтая кніга не сыходзіла з майі памяці, стаяла ўвачту, гукала дадому. Праз два гады я вярнуўся ў Беларусь і стаў студэнтам і зноў узъбіўся пры досьці цікавай акаличнасці на “Беларусу”. Карскага. Але гэта ўжо была зусім іншая сустрэча. Таксама па-свойму нечаканая. Але пра гэта хіба іншым разам. Я і так, мусіць, вам добра ўжо надакунчыў гэтымі сваімі не заўсёды аргументаванымі мроямі. Што ж да першай стрэчы з “Беларусам”, то хоць мінула з тae пары не адзін дзясятак гадоў і даўно няма тae старэнкае жлобінскага кнігарня, але калі б яна адалела, я і сёньня паказаў бы вам той яе куточак, дзе стаяла кніга, абазначаная называючы нашай нацы. Гэтая кніга вылучалася з усіх тан кніг, бо на ёй было накрэслена самае дарагое слова з усіх нашых словаў. А менавіта — БЕЛАРУСЫ.

БЕЛАРУСЬ ПРАЗ 100 ГАДОЎ

Пятае пакаленьне

Разважаючы пра Беларусь XXII ст., не хацелася б заглыбліцца ў тэхнагенныя акаличнасці, кшталту адміністрацыйна-плянавага разъмеркавання ападакаў у адпаведнасці з патрэбам сельскай гаспадаркі альбо штогадзінных усепадоўных рэйсавых лятуальных талерак “Менск—Бялынічы”. Нашмат цікавейшым падаецца “чалавечы чыннік” — паспрабуем, абстрагаваўшыся ад НТП, паразважаць пра тое, якім ў 2101 г. будуть беларусы — нашыя працаўнікі.

Чамусыці заўёды, уяўляючы будучыню, мы засяляем яе звышлюдзымі, геніямі, сывятымі — іншымі словамі, перакладаючы на далёкіх нашчадкаў адказнасць за няздзейненнае намі сёньня, адказнасць за нашу ляюту. Маўляў, “ня мы, дык нашыя дзеци...” Але менавіта з гэтай прычыны іхны ўнутраны съвет наўрад ці будзе моцна розыніца ад нашага. З якой гэта радасці нашчадкам быць лепшымі за нас? Тым больш, што ста год — папросту міэрны тэрмін для чалавечай натуры, якая застаецца нязменнай цягам целых тысячаўгоддзіў і, скідаючы чарговую тэхнагенную абалонку, павастае перад намі ў першасным сваім выглядзе. Напрыклад, хрысьціянізацыя Беларусі ў Х ст. і змаганье з рэлігіяй у ХХ-м адбываліся па прыкладна аднолькавай схеме, на якія ўжо пра мэтады — з тым хіба адрозненнем, што ў часы ўсяслава не было дынаміту. Такім чынам, спадзяваючы, што нейкія ста год кардынальна зменяюць беларусаў, узыснусць на недасяжныя ранні вышыні іх національнае съядомасць, спыніць экзыстэнцыйную блускані, папросту не выпадае. Наўрад ці мы здолеем так хутка выйсці з зачараванага кола, пакласыці край нашаму цыклічнаму руху паміж двума “мёртвымі пунктамі” — чарговай акупацыяй і нацыянальным адраджэннем, з абавязковымі прамежкавымі стадыямі — чужкай вайной на нашай тэрыторыі, свободаі, што вяліца немаведама адкуль, агульным разброрам у шэрагах патрыётаў і, урэшце,

марнаваньнем ўсіх шанцаў. Што можа засыцерагы нас ад гэтага ў будучыні?

Якраз беларуская народная аморфнасць, традыцыйналізм, закансэрваванасць ёсьць тымі магутнымі ахойнымі мэханізмамі, якія выратуюць беларусаў, дапамогуць ім захавацца ў часе чарговага перараздзелу съвету. Мы страшэнна ўбойлівы і цвердалобыя, нам немагчыма дavesці што-небудзь — бо лёгцы ѹрачыялізму ніколі не было месца ў нашым мэнтальніце. Мы жывем эмоцыямі ѹсоннай генетычнай памяцю, наш нацыянальны пэрыяд паўраспаду вымяраеца тысячамі год. Мы на здатны ўспрымаць історыю — наш фаталізм супярэччы ўсаму. Дый навошта, калі наперад ведаеш, што будзе далей? Калі ведаеш, што не застаецца нічога іншага, акрамя як стацца тым гумусам, на якім калісьці вырастуць кветкі, акрамя як рабіці сваю справу, ствараючы перадумовы для рэбука, што дазволіць выйсці за межы зачараванага кола — на намі нават на нашым дзецим.

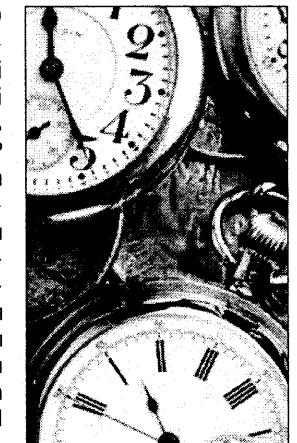
У гэтым сутнасці тae анекдатычнае близьмежнае цярпіўласці беларусаў, якая насамрэч з'яўляецца перад намі ў першасном сваім выглядзе. Напрыклад, хрысьціянізацыя Беларусі ў Х ст. і змаганье з рэлігіяй у ХХ-м адбываліся па прыкладна аднолькавай схеме, на якія ўжо пра мэтады — з тым хіба адрозненем, што ў часы ўсяслава не было дынаміту. Такім чынам, спадзяваючы, што нейкія ста год кардынальна зменяюць беларусаў, узыснусць на недасяжныя ранні вышыні іх національнае съядомасць, спыніць экзыстэнцыйную блускані, папросту не выпадае. Наўрад ці мы здолеем так хутка выйсці з зачараванага кола, пакласыці край нашаму цыклічнаму руху паміж двумі “мёртвымі пунктамі” — чарговай акупацыяй і нацыянальным адраджэннем, з абавязковымі прамежкавымі стадыямі — чужкай вайной на нашай тэрыторыі, свободаі, што вяліца немаведама адкуль, агульным разброрам у шэрагах патрыётаў і, урэшце,

Дзясяткі імёнаў, разуменяя, разлізу ўзыніцу з далиглядам памяці разам з нашым пакаленнем. Зрэшты, “абціжараўца памяць лодзкую — не найлепша на зямлі”. Тым больш тут — у вышыннасцічай інфармацыйнай зоне сэйсмічнай актыўнасці матухны-гісторыі, дзе нам не на адно стагоддзізе забясьпечаныя “цікавыя” часы.

Сяргей Мікулевіч

Новы практ “Нашае Нівы”

2101 год. Якой будзе Беларусь праз 100 гадоў? Якой будзе дзяржава і які дзяржаўны лад? Якім будзе грады? Які горад будзе сталіцай Беларусі? Якім межы краіны? Што беларусы будуть есці? Якім буде беларускія гроши? Якім транспорт? Якімі сродкі масавай інфармацыі? Якая літаратура будзе чытатца? Ці застануцца тэатры? Якія імёны будуть самымі папулярнымі? Якімі стануць лясы і рэкі? Ці можна будзе купацца ў забруджаных сёняні азёрах? Якія звяяры з'яўляюць сябе ў новыя расціліны завядуцца? Што будзе з чарнобыльскай зонай? У якіх цэрквях будуть маліцца людзі? Што яны ведаць музыку пра 2001 год? Што будзе з намі?

Пачынаючы з 25 сакавіка штотыдня — мары і фантазіі пра будучыню Вечнай Беларусі, эз, прагнозы і фтуралягічныя артыкулы ў новай рубрыцы “НН” — “Беларусь праз 100 гадоў”. З гэтага выйдзе цэляя кніга! Чакаем Вашых допісаў. Будзем загадваць.

Наша Ніва 90 гадоўтаму

В.Дубы, Менская губ. Слуцк. п. Адзін чалавек, карыстаючыся з удачы, што, зайдоўшы да цесьця, не знайшоў яго дома, падхапіў мяшок жытa, катары стаяў у каморы, і панёс дадому. Але спасобная мінuta не ўдалася, бо мяшок праел мышы, і ён, несучы, адзначыў сълед аж да сваёй хаты, дык па ніцца лёгка дайшлі да клубка! Калі нараўлі гоману, то чалавек той даваў 15 рублёў за скрадзеное жытa, але не пагадзіўся самі і пайшлі ціцацда да паліціі і судаў. І стыду многа, і страта будзе не малая.

Падарожны

Прыпамінаем усім нашым падпісчыкам, катарыя заплацілі гроши толькі за першую чвэрць году, што пары прыслаць на ДРУГУЮ ЧВЭРЦЬ, бо іншай высылка газэты з гэтым нумарам спыніцца.

24 Сакавіка 1911 г., №12

ДЫСКАГРАФІЯ

Наша Ніва [13] 26 сакавіка 2001

“Kriwi”

Сынгл.
(p) Machno, Kriwi, Belpunkt, 2000.

Добрая работа. Яна годна працягвае то, што “Крыўі” завялі ў папярэднім альбоме. З той толькі розніцай, што на гэтым дыску больш увагі надаецца “пазаштатнаму” музыку Масуду Талібані.

Ен удала ўпісаўся ў “Крыўі”, ягоны голас і курдзкія мэлёды дадалі фарбаў ды своеасаблівасці і пры гэтым анік не паўплывалі на ідэалёгію гурту. Дастаткова паслухахаць песню “Негет-петет”, каб атрымаць сапраўднае задавальне, нават калі ты — прыхільнік выключна славянскай інтэграцыі. Голос Масуда, як кропелька мёду, дражніц у кодзе песні “Усе луті”, а ў песні “У цябе, у мяне” курдзкая народная мэлёдыя спалучаецца з беларускай і таксама не выклікае пярочанняў. Зрешты, курды і беларусы з аднае рабіны створаныя, так што ніякага дысанансу быць і не павінна.

Што ж да самога дыску, хачу адзначыць: хіба ўпершыню я сустрэўся з выпадкам, калі можна даволі дакладна вылучыць працу ды-джея. Звычайна, яны, бы тъялі п'яць, прымоктваюцца да песні і псуоў іх, называючы гэта творчасцю. DJane Дэльта надзвычай тонка надала песню “Свяякроў” рысачкі, якія дазваляюць лічыць яе не спаскуджаным варыянтам, а новым прачытаннем. Слухаць цікава.

Калі гэтыя запісы будуть пашыраныя да фармату паўнавартаснага альбому, ён, цалкам магчыма, перасягне ўсё тое, што было выгадзена “Крыўі” раней.

Сынгл-мэн СЛУХАЧ

“Уліс”

“ПАДАРОЖЖА”.
(p) “Ковчег”, 2000.

Як ведаў: падарожжа па сцяжкынах сувядомасці Славы Корана выдалася нялёгкае, але пераканала ў тым, што верных прыхільнікі ў ягонага “Улісу” будуть і надаец. Ужо хача б таму, што іншага гука-вога ўласбленення песні Славы Корана николі ня будуць мець. Гэта — плюс. Але нейкі такі крышачку мінусовы.

Дэйцічную чыгунку ведаеце? Чым яна ад дарослай адрозніваецца, здагадваеце? Там цягнік рухаецца выключна па коле. Адна паездка — адно падарожжа. Другая паездка — тое самае падарожжа. У трэцяе ехаць ужо ня хочацца.

Даліб, ня маю нікага жадання крыйдзіць Славу Корана, бо ягону апантанасць разумею не як адсутнасць магчымасці выказацца па-іншаму, а як сувядомы выбар. Музыка — реч надзвычай дэмакратычная. Вось “Уліс” сёньня гучыць так — на здароўе! Можна слухаць, а можна не.

Музыцы сёньняшняга “Улісу” юна бракуе зъмены настроіяў. Ну хоць бы дзе які нюанс, ну хоць бы за што нечаканае вуху зачапіцца! Гэта як па Беларусі ехаць — скрэз калгасы та імі Суворава, ці то імі Клары Цэткін. Экзотыка яшчэ таго!

На загадным альбоме Корань праставіў двух “кантролёраў” — бонус-трэкі песніяў “Краіна ў кратах” ды “Краіна доўгай белай хмары” з пэрыяду клясічнага “Улісу”. Іх плюс быў у выразнай мэлёдыі, сцеўнасці, чаго сёньняшняму “Улісу” якраз не стае.

Але Слава Корань з тых, хто абавязкова дойдзе да загадзя вызначанага пункту, як з А — у Б. Цікава, чым станеца “Уліс” у пункце Я, пры канцы падарожжа, перапыняць якое я не заклікаю ані-ані!

БезБілетны СЛУХАЧ

Ірына Дарафеева

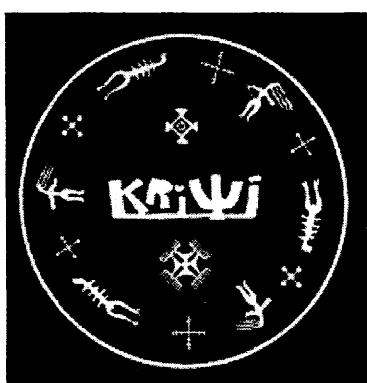
“РАНО ИЛИ ПОЗДНО”.

(p) “Студия Ирины Дорофеевой”, 2000.

Наўшыя эстрадныя зоркі ня так і часта выдаюць дыски. Матему, што зблішыла ўсё яны — зоркі адной-дзвююх песен, з якіх альбом скласці прлематычна.

Дарафеева за тры гады выдае ўжо другі. Гэтым разам ён заўшаўся ў Менску, а тыражаваўся на новым кіеўскім заводзе з чыста ўкраінскай называй “BoliDisk”. Выдатнае афармленне, разнастайны рэпэртуар, арыентаваны, у адрозненіне ад першага альбому, найперш на замежную аўдыторию. Усе песні ў ўмоўна падзялілі на дэзве часткі: звычайнія і творы “з будучыні”.

Шлягеры Дарафеевай — не маскоўская чупа-чупсы, што пішуцца на адзін капыл. Гэта сапраўды песні, больш удалыя ці менш, але не прымітываныя. Вось што-што, а прымітыву

РАНО ИЛИ ПОЗДНО
ИРИНА ДОРОФЕЕВА

творчасці Ірыны наўрад і знойдзеш. “Улетай”, “Наша тайна”, “Музыка ночі” зь неверагодна густоўнымі бэкамі “Камэратаў” — гэта, як кажуць “прастуць” музычныя крытыкі, “моцныя” песні, якія Дарафеевай пасуточы. Не пасуточы “Век рок-н-ролла” и “Каравай” — “дажынкавы” рэпэртуар, які не судносіцца з абліччам слизівачкі.

Задумайшыся над будучынай, разумееш, што тая Ірына Дарафеева, якая за год “пакрывае” турам амаль усю Беларусь, — гэта яшчэ зусім ня тая Дарафеева, якой яна можа быць. Пра гэта сведчыць, напрыклад, “В темноте” аўтарства Ўладзімера Высоцкага — твор у беларускай папсе цалкам нечаканы. Тэмбр голасу Дарафеевай тут незвычайны, быццамі бязіснты падзялымі пераходам. Заяўка на будучынно. Гэту заяўку падтрымлівае ў заглоўнай песні “Рано или поздно”, з рэпэртуару колішняга “Сузор’я”, тэкст якой з-за прэтензій аўтаркі Вэрнікі Долінай быў перапісаны прад’юсарам Юр’ем Савашам.

Найболыць удалыя нумары праграмы — гэта “Азярцо” і “Балада” Дээмітрыя Даўгялёва. Калі маеце патрабу адчуць разніцу паміж папсой беларускай і расейскай — паставіце гэтыя песні.

Дарафейнуты СЛУХАЧ

Ядвіга Паплаўская і Аляксандар Ціхановіч

“ОТ “МАЛИНОВКИ” И ДО...”.

(p) “Bulba Records”, BR 008, 2001.

Вось каго ўжо не варухнецца рука крыйткнуць, дык гэта Ядзю ды Сашу. Хіба што ўпікнуць за асабістae абязданыя Аляксандру Рыгоравічу, што наступным разам на ўрадавым канцэрце фанаграма на спыніцца. Але ж — ад сэрца абязцаюць! Іншы б там пачаў апраўдаўца, а Саша сказаў ўсё, як было. Вось за тое і люблю іх: за праўду, за аўтэнтычнасць, кажучы вумна.

Таму першы альбом нашага бульбянога лэйблу з заяўленай “Залатай лініі” беларускай эстрады крыйткаваць рука не падымаеца.

Галоўны і найбольш істотны плюс гэтага дуэту ў тым, што Паплаўская з Ціхановічам ніколі нікому ня хлусі, а значыць, школкі не рабіц. У кожнай песні яны такі, якім ёсьць: не апранаюць чужых лахманоў, не маскуюцца пад цвікоў чарговага сезона, не хаваюцца ў хмызы нібыта актуальнага аранжавання. Калі можна ў дачыненіі да эстраднай песні ўжыўваць такі тэрмін, як “шчырасць”, — дык гэта якраз пра Сашу з Ядзю.

Для прыхільнікаў памяркоўнай, прымеснай, вельмі чалавечай песні без хлусын ды танных эфектаў, гэты альбом — прэзэнт аптымальны. Музыка ня модная, а, як кажуць, на ўсе часы. “Мідл ов зэроад” таго, што завеца “сучасная беларуская эстрада”. І ня варта думаць, што сярэдзіна — гэта тая самая каляіна, з якой вылецець немагчымы. Сярэдзіна ў Паплаўскай ды Ціхановіча — гэта найперш безумоўны прафесіяналізм — реч, якую за малія грошы не набудзеши.

СЛУХАЧ з Малінаўкі-6

“Песьняры”

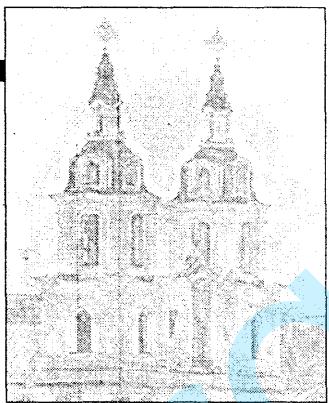
“2001”.

(p) “Ковчег”, 2001.

З вялікім хвалініем чакаў я гэту альбому: падзел творческіх спадчын і аўтарытэту “Песьняроў” на мог не адбіцца на творчасці. На вілікі жаль, я не памыліўся: альбом расчароўвае і не дазваляе спладзіца на ройнкарацію таго, што хутчэй памёрла, чым жыве.

У “2001” увайшлі як новазапісаныя версіі “Клясыкі”, так і адночная новыя песні. Не абышлося і бяз пэўных недарэчнасцяў. Так, на ўклады пазначана, што “Песьняры” перамаглі на IV Усесаюзным конкурсе артыстаў эстрады, тады як ансамбль атрымаў там другое месца. На адным са здымкаў Мулявін сфатографаваны побач з басістам Мікалаем Ніронскім, які, відаць, сам ужо забыўся, калі граў у “Песьнярах” і насыті гэтак хаер. А вось сёньняшні склад гурту на парадным здымку далёка на поўны. Рэшта, мусіц, не зъмысцілася. Я б на месцы Вадзіма

анонс

“

У горад лепш прыяджаць засветла, каб не натыкнуцца на вострыя калочки кабылінаў, што паўсюль перагордаюць пераезд па вуліцах ды подступ да брамаў, на збочыцу якую лужыну дый увогуле не спакацца зь невядомымі ліхам. Ноначу — цёмна, вусыціна. Удзень ж зусім прасцей, асабліва ў такіх месцы, як Менск. Падыміся на якое ўзвышша, а найлепш на тое, галоўнае, дзе ратуш, дый азірнісі ва ўсі бакі, пэўна не заблукаш. Усюды, як дастаць вока, бачны менскі краявід: рэчкі ў нізіне і стары замак ў засені земляных валоў, рынкавы пляц, далей татарскі калец. Зылева дамкі, сады, агароды ды дарога на Ракаў. Справа — Траецкая гара. Відаць адсюль і Пярэспу.

Горад аточаны з усіх бакоў урослымі ліхамі ў сярэдзіне лесам, з плешикамі зялённых гораў і пагоркаў. Места, куды прыпушчыцца вухакі, дзе ў мокрадзів пахне грыбамі, дзе чуваць лясныя рыкі.

Затое тут, на Высокім месце, ногі цвёрдада стаяць на бруку. Тут няма рызыкі зваліца ў якую яму або спатыкнуща абліччам. Тут іншы спазор і іншы рух. Зазывінцы званы ў храмах, скікаючы на малітву, і разаб'еца на шматлікія ручайні і пасыкі яны, “на вуліцах для людзей парубленых”, кожная ў свой бок: ва ўніяцкую Каўзымі і Дзям’яна, ці ў касцёл на Траецкую гару, у ёвангельскую Каўзымі і Дзям’яна, ці ў бок Койданава, ці то праваслаўную царкву апосталай Пятра і Паўла, на Нямігу. А як пакажа сонца ў небе ды гадзінкі на ратушы свой пэўны час, так і засыпаюцца жыхары кожны па сваіх патрэбах. Хто на рынкі і ў крамы, хто ў замкавую канцыяльню, у цэх на працу, хто ў аптэку ці на млын...

”

Гісторыя штодзённасці старадаўнія Менску, якім ён пастае з судовых кніг, у новым эсэ Вольгі Бабковай “Менск” — у адным з наступных нумароў “НН”.

Касэнкі, напрыклад, пакрываюцца...

Пачынаеца альбом славутай “Спадчынай”. Першая рэакцыя — што з галасамі?! Вакал абысьвеца, як старая тымкоўка са столі. Скаражонак запівае ў “Марысі” і, што называеца, не знаходзіць на песьніяў супольнай мовы, хоць у наступнай (“Белавежская пушча”) ягоны голас натуральна кладзеца на мэлёдью. Многія песні, перазапісаныя для гэтага альбому, зьмніліся мінімальна. А перавыдаваць практична тое самае, што ўжо некалі выдавалася, — па меншай меры неінтэлігэнтна. Час ідзе, ягоны павесы адбіваюцца на запатрабаваннях аўдыторыі, мэдзе, і, урэшце, на сывядомасці саміх выкананіццаў, таму новае прачытанне старой песьні — гэта неабходнасць. Колькі разу можна падсвойваць нашаму прасціжу тое самае?! Я разумею: сэру Макартні на трэба сёняня па-іншаму сцільваць “Yesterday”, але ж то, па-першае, “Yesterday”, а не “Любовь, комсомол и весна”; па-другое, сэр усё адно штогод сцільвае крыйшку іншай “Песьняры” ж імкнуща пачынаць ўсё дакладна, як было некалі. Крыху зъмянілі ў “Чырвонай ружы” рытмічную аснову, і ўсё. Але “няма таго, што раншы было”...

Ёсць праблемы і з агульным гучаньнем галасоў (“Наші ломбімы”, напрыклад), і з галасамі асобыніх салістаў. За гады бывшыцца ў Амэрыцы Барткевіч мог бы навучыцца выразна вымаўляць у “Аляксандрыне” складанае спалучэнне “ля млына”. Няўдала гучыць ягоны голас і ў “Алесі”: такая манера ўспрымаеца сёняня як здабытак архіву. Цалкам згубіўся ў альбоме Анатоль Каашапараў, які каляіці прадбачліва памяняў Болагуд-г

Славамір Адамовіч

***

...А не для гномікаў партыі –
для сябе здабываю Свабоду,
каб жыла яна ў сэрцы, упартая,
каб зьнішчала плябейства пароду.

Свабода мая ня кніжная,
ня тая, калі ўсё, што хочацца,
можна рабіць і пыжыцца,
і лярвай у ложку варочацца.

Свабода мая вызвольная
ваўчыцай цяжка параненай
выходзіць з лагва падпольнага
і ўеца незаарканенай.

Свабода мая Беларуская
крывёю чистай крывавіцца
і стужкай вузенька-вузкаю
сьцякае па белай правіцы...

Белы марш

Марш-марш, нас тысячи,

рукі ў замок,
воляю трывнячы,

мераем крок.

Юныя, моцныя
цягліцы плеч:

Мы паўнамоцныя,
іншыя – преч!

Воды расталыя,
вецер з Дняпра.

Зь верай паўсталыя,
крыкнем: "Ура!"

Мокра на дворышчах,
съветла ў душы,
ворагаў зборышчы
съмела крыши.
Гэй жа, звязовы,
хутчэй запяявай
песьню маршовую
за родны Край!

Асацыяцый

у кантэксьце “беларускага пытання”,
выкліканыя пільным позіркам незнамкі
на адным паліталягічным сэмінары

Свой позірк скрыжаваўшы нечакана
з тваім, я хамянуўся і заціх,
я зьнік, застыў, нібыта ўзмах чаканам,
нібы асадкі капілярны штырь.

Імгненьне, два – і з дна неспадзянкі
іду на позірк твой, нібы на штык,
і мроіца мне съмех філістымлянкі,
і акіян барбарыянскіх пік.

“Хто ты?” – шапчу, а нехта проціеглы
суседу шэпча пра нябачны мур,
пра якасць бруку, вэртыкалі цэглы
і беларускі некашэрны жур.

варшамы

Алесь АРКУШ

...
усе стамляюца
але адпачыць
ня ўсім выпадае

...
у новым стагодзьдзе
плянуш пачаць новае
жыццё
ды раптам высыяляеца
пражыпых гадоў
немагчыма пазбыцца

нібы дакучлівая мэлёдый
яны пераходаўца ў
таемных глыбінях
тваіх зас্তечаных глудзой
і ты мусіш зымірыца
з прыклад недарэчнасцю
што глудзы – не дыван
які можна вытрасці
і ня лямпачка
якую лёгкага замяніць

таму съяці
свам звыклым напалам
пакуль не перагарэу
або не адключылі
электрычнасці

ВЫБАР
у беднай краме
цяжка што-кольвецы
прыстойнае выбраць

у беднай краіне
як у беднай краме
малы выбор

НАСЛЕДАВАНЬНЕ

чаго толькі ні абяцаў мне
малайўнічы месячовы вечар

спакою не абяцаў
шчасця не абяцаў
поспеху не абяцаў

бо не ад яго тое залежыць

НІЗКАЯ РЭНТАБЭЛЬНАСЦЬ

цілую ноч дыму мініяцюра
але на вырабіў нават
кілявату

...
тры дні дый тры начы
пісаў верш
а на раніцу чацвертага
нарадзіўся першы радок:

— Вы кажаце: надта пляя я
нівесела...

...
калі прыйшла зіма
і вылаў сънег
я ўбачыў вакол сваёй хаты
процьму съядло

даіва
а я думаў
што мой хутар
базылюндная выспа

Ян ДЗІВАСЛ

ГЭЙ!

Трубадуры, дзыміце ў
трубы,
марш Свабоды выдзімайце!
Цішыня пакоры – згуба.

Памятайце: вы – на варце!
Абуджайце край зынямелы

ад зямлі да паднібесцься.
Хай над бел-чырвона-белым

сцягам
залунае песьня,
сэрцы любая, як бусел,
як валошка ў съпелым

жыце...

Трубадуры Беларусі,

дух змагарскі пакажыце!

НЕСПАКОЙ

Падчас вялікіх
адкрыццяў-цудаў
сумнеў на сэрцы
біблейскім каменем:

ня стаўся б сябар

прадажным Юдам,

а брат старэйшы –

зайдросным Кайнам.

Міхась КАЛЯСІНЦ

НОЧ КАХАНЬНЯ

В.Н.

Ноч зыбаралася на дождж.
Насоўваліся хмары.

Сыноўткі пужалі
навальніцай,
І напаўзала ноч
прывідам боскай кары.

Пяран гульнуць наважваў

бліскавіцай.

І дождж пайшоў, але
адразу ж і спыніўся.

Ледзь грымнула на небе і
зацикла.

Вяtryска пашалеў
і ў лісіцах прытуліўся.

Маланка мільганула неяк

сыціла.

Міх хмарамі ў акне
пусьціў Юпітэр промні.

Закрасаваўся месяц

паўнатвары

і зязу ўсё мацней.

Ласкалі яго скроні

мільядар зор, прарэзаочы

хмары.

І хмары ў касмылях

Рассоўваліся спраўна,

нібы заслона тэатральны

сцэны.

І слухалі мы, як

маўчыць Сусьвет бяскрайні,

любуючыся намі

захаплены.

Раман СТАНКЕВІЧ

ІНТЭГРАТАРАМ

Беларусь “маршыруюць” на
ўсход.

Падгандюць,

прысьпешваюць,

цягнуць.

Быў цароў, бальшавікі

прыгнёт,

Ды чамусь яшчэ братнага

прагнунець.

Каб хутчэй растварыцца

ўшчэнт

У суседзкай “супольнай”
прасторы,

Парушынкай згубіца

ўмамэнт

У чужацкім стракатым

віхоры.

І пішком лезуць у дружбакі,
Прыхапіўшы Радзіму з
сабою,

Каб падставіць дурнью бакі

Пад чужыя “сямейныя”

бойкі.

Каб зьнішчалі магілы дзядоў,
Каб глумілі дзядоўскія гоні,
Каб імпэрыя правіла зноў,
Каб тапталі наш Сыцяг і

Пагоню!

Трохі больш за стагодзьдзе
прайшло,

Як прыгоннымі калісь волю

далі,

Але, гляньце, як рабства

ўрасло –

У ярмо, як быдла, паўсталі.

Толькі марнья ваны

спадзвеи,

Што сканаў беларускі наш

дух!

Ветру вольнага веюць

павевы,

І наш Сыцяг мы ня

выпусцім з рук!

Усевалад з Вялейкі

ВІНШАВАЛЬНАЕ

З зімовымі съяцтам, Вас,
панове!

Хай будзе ўсё, як мае быць.

Каб год наступны не ў

размове,

А ў працы дбайнай нам

пражыць.

Каб вам пілося і ялося,

Каб смутак – толькі на

Дзяды,

Каб грошай трохі завялося,

Хмяльнія каб цяклі мяды.

І каб у хату вашу госьці,

І шчасція вам ды

весялосці,

і крый вас, Божа, ад бяды.

Сяргей Пайлоўскі

Забыты беларускі пісьменнік XIX ст. Васіль фон Роткірх пад пісніднімам Тэабальд апісаў усялякія незвычайніцы з тагачаснага віленскага і — шырэй — беларускага жыцця. У прыватнасці, Роткірх прысывяціў некалькі апавяданням віленскаму дзіваку Яцку Крышталевічу, вулічнаму імправізатору вершаў. Прыватнасці з расейскамоўных апавяданнях Крышталевіч нязьменна гаворыць пабеларуску. Адна толькі ётвар постасць гарадзкага блазна пачатку XIX ст. цалкам звязана звыкале ўяўленыне пра тагачасную беларускую культуру — нібыта спрэс сялянскую, сантимэнтальну і прымітыўную.

Сучаснік Крашэўскага і Сыракомлі, Яцак Крышталевіч быў пахаваны ў 1840 г. на Бэрнардынскіх могілках, на Зарэччы. Зарэчча — гэта найстарыйшае віленскае прадмесце, якое ад сёньняшніга старога гораду аддзяляюць рэчка Вялейка і сем мастоў церазъ яе. Тым ня менш, Зарэчча — гэта самая Вільня, дзе на шмат бывае турысты, але дзе перахаваўся віленскі дух. Знаўца гораду нябожчык Лявон Луцкевіч казаў, што менавіта на Зарэччы найлепей захавалася беларушчына старой сталіцы Валікага Княства. Між іншых тут жылі Фэрдынанд Рушчыц, у якога зібралася віленская інтэлігэнцыя, і слынны беларускі кс. Адам Станкевіч, якога адсюль, проста з кватэры, забраў назаўсёды НКВД.

Вось жа яшчэ напачатку XIX ст. на Зарэччы адкрылася Бэрнардынскія могілкі. Належалі яны кляштару бэрнардынам — таму самаму, якому належыць і ўсім вядомы касцёл Св. Ганны. На могілках ляжыць шмат слынных людзей, і кожная культура — літоўская, польская, расейская — адшуквае і згадвае сваіх. Ёсьць тут і беларускія магілы. Яцка Крышталевіча ніводная з гэтых культур за сваіго не прызнае. Пакуль што ён застаецца праста віленскім — валацтвам і жартуюн-

Магіла Крышталевіча

ЭС

ком, вар'ятам і ўлюблёнцам публікі, бажаволкам і імправізаторам вершаў.

Розныя выданні называюць яго па-рознаму — хто Юзафам, хто Ігнатам. Верагодна, гэта з-за таго, што ў ягонаі асобе гістарычна пэрсона і літаратурны пэрсанаж сталі адноўлікава даставерны.

Распавядаюць, што паэт прыбыў у Вільню з Валыні і, ня маючы ў горадзе нікога, стомлены, заснуў на лаве калія ратушы, а раніцою прачніўся, пабачыў, што яго абрававалі, і, ня здолеўшы стрываць гэтага ўдару лёсу, страціў съядомасць. Наіншай гісторыя. І гісторыкі, як правіла, распавядаюць яе са шкадаваннем. Маўлітў, Крышталевіч быў нязлы вар'ят і на пытганні адказаў досыць дарэчна. Праўда, штосыць ў гэтай наіўнасці насыцяровае.

Можа тое, што вядомы мастак Канстанцін Кукевіч намаліваў ягоны партрэт, а купец Вэйс, ведаючы папулярнасць віленскага вар'ята, гэты партрэт сотнямі асобнікай распаўсюдзіў па ўсім краі і меў з гэтага даход?

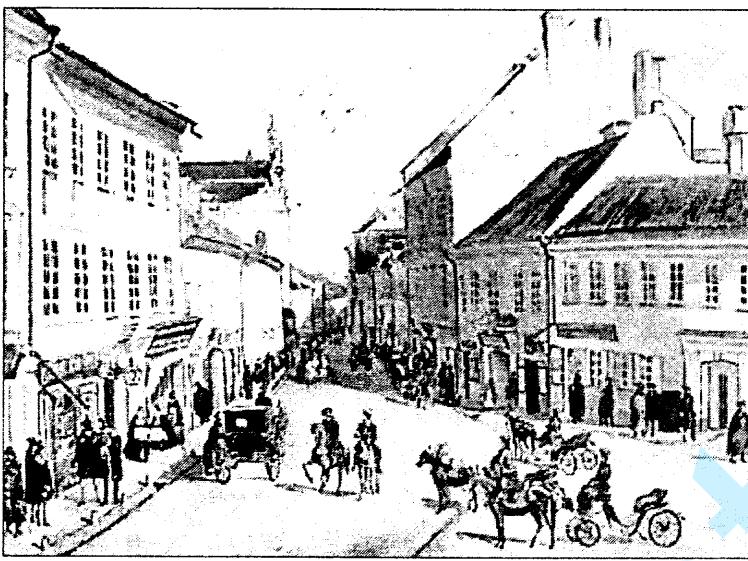

Бэрнардынскія могілкі ў Вільні

***

Першыя звесткі пра Крышталевіча знаходзімі ў апісанын прадпрыемства Юзафа Завадзкага — арганізатора віленскага кнігавыдаўцікага і кнігагандлёвага працэсу. Завадзкі так добра паставіў справу, што плаціў ганарар — гэта нязьменна азначаюць мэмурасты, а ягоная кнігарня служыла ўладнічансце літаратурным салёнам. Адзін мэмурасты, Станіслаў Мараўскі, згадваў пра звязаны з гэтым эпізод свае маладосыці:

«Кнігарня Завадзкага, калі я ўжо пачаў пра яе казаць, была тады *rendez-vous* навукоўцаў, літаратаў, мастакоў, дасыцінікаў. За вялікім столом сядзеў сам Завадзкі, каротка стрыжаны брунет, малы і тоўсты, з мілым павабным тварам.

Калі вокнаў або пад дзвіярыма з вуліцы стаяў адзін з знайомых усёй Вільні вар'яту: альбо Шурлоўскі, альбо Крышталевіч, альбо абодва разам. Абодва яны, ні для каго ня шкодныя, сфіксаваныя былі на пазіі. Бесісперастанку пісалі вершы. І былі вельмі надатны ў тыя вясёлыя часы. Калі каму ў кнігарні ўдавалася з гэтай нагоды або з якой плёткі скласці эпіграмку, вершык, сатырку, а таксама здаралялася часта, дык гэта зараз жа аддавалася Шурлоўску або Крышталевічу, каб запусціці гэта ў съвет, выдаючы за сябе...

Адзначы бок гэтых съведчанняў не выклікае даверу. Па-першае, легкаважнае стаўленне аўтара да пазіі як вар'ятаў прынцыпе, па-другое, зэўсёды цяжка ацэніваць сучаснікаў. Хто вар'ят і графаман — не вызначае часам нават гісторыя. Скажам, польскі паэт Цыпрыян Норвід, сучаснік Крышталевіча, быў пры жыцці агульнагірзызным вар'ятам. Друкаваць яго началі толькі пасля смерці, а праз сто гадоў ягоныя вершы пісаў на сваіх лёзунгах польскі прафсаюз «Салідарнасць». Іздзі тут разбярыся...

А потым — мова, беларуская мова, у якой нязьменна цытуеца Крышталевіч. Вулічна мова тагачаснай Вільні. Яна настолькі не салёная, не літаратурная, што каб складаць на ёй вершы, трэ было набыць імдзік або вясковага лірніка, або вучонага-фальклорыста. Што да зусім урбанізованай постасці Крышталевіча, дык яшчэ не прыўшоў час. Вось адкуль белая варона, дзівак, блазан у вачох сучаснікаў.

А дадайце да гэтага інтрэгі паміж літаратарамі, змаганыне за праудзівую славу і прызнаныне. Зусім неіскладна было ў паэтычных колах XIX ст. праславіцца графаманам і вар'ятам. А слава ці няслале Крышталевіча разълягалася далёка за межы кнігарні Завадзкага, Вільні і ўсёй тагачаснай Беларусі. Вось гісторыя пра сапсаваныя адносіны Юзафа Крашэўскага з часопісам *Tygodnik Petersburski*. У гэтым самым *Tygodniku* выйшла зьедлівай рэцензія на паэтычную трэлігію Крашэўскага «Анафеляс» (*Anafielas*). Аўтар рэцензіі высымейваў стылістичную манеру пісьменьnika, граматычныя памылкі, моўнае ўбочства, брас яснасці і пыскалягічную ненатуральнасць. Увесе гэтыя бульдозэрны наезд на клясыка і цяпешашняя фаварыту польскіх школьніх праграмаў быў падпісаны скаротам «Ф. Кол». Неўзабаве высыветлілася, што Ф. Кол — гэта Ян Чачот. Толькі ягоную рэцензію ў *Tygodniku* перакруцілі, дадалі ў яе кіпіні, і таму Чачот мусіў выдаць свой арыгінальны текст асобнай брашурай — з апраўданнямі. Але вось дзэталь той пецярбурскай рэцензіі. Крашэўскі там называецца графаманам, у парапінані з якім Шурлоўскі і Крышталевіч — сапраўдныя пігмэзі. Згадаіцеся, такое,

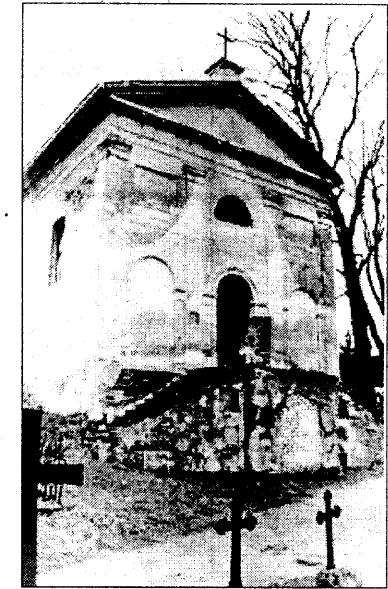
вар'ятка, што ўцякла з вар'ятні, у адной капулі, з расплеценымі косамі, з кінжалам у адной руці і з дэцёнкам пад пахаю ў другой, кідаеца ў спачывальню свайго спакусніка. Усе чакаюць, што яна выскачыць са спачывальню з акрываўленымі кінжалам і з дэзім рогатам, што ёй удалося нароўшце забіць яго. У чаканыні гэтага кульмінацыйнага моманту сцэна бывае пустая і ў публіцы занапоўнае такая глыбокая цішыня, што, здаецца, чуваць біцы ёсці сэрцаў. Раптам у адным канцы райка нехта чыхнуў.

— На здароўе! — прэрэаў цішыню гучны голас Крышталевіча з другога канца райка.

— Дзякую! — пачуўся ў адказ дэцінічны голас — і публіка пакацілася са съеху.

Актарка зараз жа выскачыла з спачывальні забітага — але ўесь эфект ужо прапаў.

Віленскі даследнік творчасці Роткіра Павал Лаўрынец піша, што барон Васіль Аляксееўіч фон Роткірх належыць да старажытнага рыштарскага роду, карані якога губляюцца ў Сылезіі XII ст., і адгалінаўваны ўнесены ў дваранскія матрыкулы Фінляндый і Ліфляндый, а дзед ягоны быў жанаты з малодшай дачкай Ганібала. І гэтак далей. Ня трэба мець шырокіх генэалагічных ведаў, каб пераканацца, што кожны

Бэрнардынскія могілкі ў Вільні

шляхціц паходзіц ад Палемона і авалязкова недзе паджаніўся зь якой сусьветнай славутасцю. Ёсьць свае законы даказваньня, радавітасці для публікі.

На зямлю з дваранскага заблочча нас апускае наступны радок біяграфіі — Роткіра скончыў Магілёўскую гімназію і ў 1837 годзе паступіў юнкерам у Галіцкі егерскі полк. З той пары служыў у частках, што кватаравалі ў заходніх губерніях Рэспублікі. Тут Роткірх пераклаў Міцкевічавых «Дзядоў» на расейскую мову і адаслаў іх у расейскую прэсу, адкуль атрымаў адказ ад тагачаснага зоркі Майкова: «Якія ж недарэнныя паданні заходуваюцца дагэтуль у Літве! І якія сумныя выхадзяць зь іх паэмы». Гэта — заўважце — толькі пра скажэт, якасць перакладу тут ні пры чым. Ці не нагадвае вам прыведзеная ацэнка раней памяшаных ацэнкаў Крашэўскага? Дык вось, перакладаў Роткіра і Крашэўскага. Водгук на пераклады Роткірх, які звязаўся ў пецярбурскіх часопісах, можна перагукаецца з тым, як дасталося Крашэўскаму ў «Тыгодніку Пецярбурскім»: «Долго читали мы такую чушь, наконец вторые петухи пропели, литовская поэма выпала у нас из рук, и тяжелый сон оковал наши бренные вежды; целую ночь снилися нам поэмы и рифомлеты».

Роткірх, Крышталевіч, Крашэўскі,

БІБЛІЯТЭКА

Міцкевіч.. сышліся ў адно кола для прасунутага расейскага літаратурнага докі. Яны з сваім віленскім і літоўскім, або беларускім праблемамі тут усе — пігмі. Для дакладнасці карціны вартага нагадаць, што імя Міцкевіча на той час было па-за цэнзурай, і Роткірх даваў пераклады, не называючы аўтара. Апроч таго, і сам Роткірх атрымліваў лісты з цэнзурнай адмовай, напрыклад, на свае «Нататкі пра Друскенікі», якія даслаў быву ў часопіс «Пантэн».

І тут задумляўшися над наступнай звязай — наколькі блізкія між сабою расейскі літаратурныя снабізі расейскай цэнзурой! У праекцыі на грамадзкае жыццё гэта можна расцумачыць татальнай падменай паніцыяй, калі вам кажуць, што вы напісалі няздарны твор, матывуючы гэтым чыста палітычную адмову. Або калі кажуць, што ў нас палітычных вязняў няма, суцэльнія крыміналнікі...

Треба разумець і ситуацію трактоўкі Роткірха. У свой час ён сапраўдны разглядаўся як правіцыйны графаман. Але сёньня, калі навукоўцы па крупіцах зъбираюць усіх такіх графаманаў, каб паказаць, што ў Вільні існавала расейская літаратурная традыцыя, і мараць пра тое, каб спаборнічаць з традыцыяй польскай, дык на такія дробязі не звяртаеца ўвагі. Тым больш, што кожная паперка за сто пяцьдзесят гадоў набывае гістарычную вартасць.

***

Але вернемся да біяграфіі Роткірха, напісанай сучасным апалаютетам расейскіх і ў Віленскім краі Паўлам Лаўрыонцом. Пра апалаютета я сказаў, каб падкрэсліць свае крытычнае стаўленьне да гэтых фактав. Но, скажам, наступны пасаж цалкам контрастуе з тым, пра што мы казалі вышэй.

У часе паўстання 1863 году Роткірх бярэ чынны ўдзел у задушэнні гэтага паўстання, за што падпольшчыкі арганізуюць на яго замах і раніць атручаным кінжалам. Але ці то кінжал аказаўся занадта туным, ці атрутка была пратэрмінаўная, але працягу гэты эпізод ня меў. Пярэварацэн Роткірх, не рэйнуючы той Мураёў, дзекабрыст-вешальник, пачынае служыць у жандармэры. Праўда, у адрозненіне ад Мураёва, ён не прыехаў у гэты

край у акупацыйным абозе, а быў цалкам тутэйшай гадоўлі. Г ў жандармскіх службах, якія цяпер сказалі, у лінейнай, гэта значыць, на чыгунцы. У 1873 годзе ён на пяць гадоў заняў пасаду начальніка Менскай жандарска-паліцыйнай управы на чыгунцы. А пасля гэтага перарабаўся ў Вільню. Восі тут ён і пачынае па-сапраўднаму пісаць — пад пісцінамі Тэблальд. Ці таму, што «літаратурнае балаўство» было не да твару жандарскуму палкоўніку, як расцінівае гэта біёграф Лаўрынец, ці таму... Раблю дапушчэнне, што ёсё ягонае жандарства было чыста службовай функцыяй, тады як літаратура выглядала на сапраўднае жыццё-важае захапленыне. Дык адносіны Роткірха з цэнзурай і пецярбургскім літаратурным докамі да служб ў жандарах і пасля яе не зъяніліся. Ен піша апоеўсць «Спартанка. Эпізод з падзеяў 1863 году», гістарычныя творы «Возера Дзявочае вока», «Найпадобнейшая Эўфрасіня, княжна Палацкая». Да гэтага часу належыць і апавяданне «Яцак Крышталевіч, віленскі бажаволак».

Выдаўшы ўсе свае творы, Роткірх пайшоў на пенсію і праз нейкі час памёр. Пахавалі яго на Эўфрасінійскіх могілках у Вільні.

Але вернемся да біяграфіі Роткірха, напісанай сучасным апалаютетам расейскіх і ў Віленскім краі Паўлам Лаўрыонцом. Пра апалаютета я сказаў, каб падкрэсліць свае крытычнае стаўленьне да гэтых фактав. Но, скажам, наступны пасаж цалком контрастуе з тым, пра што мы казалі вышэй.

У часе паўстання 1863 году Роткірх бярэ чынны ўдзел у задушэнні гэтага паўстання, за што падпольшчыкі арганізуюць на яго замах і раніць атручаным кінжалам. Але ці то кінжал аказаўся занадта туным, ці атрутка была пратэрмінаўная, але працягу гэты эпізод ня меў. Пярэварацэн Роткірх, не рэйнуючы той Мураёў, дзекабрыст-вешальник, пачынае служыць у жандармэры. Праўда, у адрозненіне ад Мураёва, ён не прыехаў у гэты

нёўскіх могілках у Вільні — на Ліпоўцы, галоўных гарадзкіх пра-васлаўных могілках.

***

На Бэрнардынскіх могілках гэтай парою ў розных месцах корпающа чалавек пяць — прыбіраюць могілкі. Голыя дрэвы не затуляюць болей касцімчага віленскага краявіду, што адкрываеца з гары. Унізе бяжыць порсткавая рабчулка Вялейка. І вечер шоргае лісьцем паміж урослымі ў зямлю надгробкамі, на якіх даўно сцерліся імёны герояў і простых съяротных.

Натуральна, магілы самага слыннага віленскага блазна, вершаплёта і бажаволка я не знайшоў. Задаўня ўсё ж дата смерці — 1840. Наглядчык могілак, дзядзька гадоў трыццаці, які, па ўсім ягоным выглядзе, п'е з маленства і цвярзым не бываў ніколі, як мог, патлумачыў, што ўсе дакументы захоўваюцца ў канторы на могілках Роса. Там, у славутым віленскім інкрапалі, дзе працяе цэлы штат навукоўцаў, у інвалідараўскіх кнігах Крышталевіча не знайшлі, але патлумачыў, што ў іх перапісаныя толькі тыя магілы, на якіх можна расчытаць прозвышчу. У тым, што на паўтарастагадовых не расчытаеш, я пераканаўся сам. Але апроч сучасных інвалідараўскіх кніг, у якіх запісвалі ўсіх, какою хавалі. Дык вось, пахавальная книга Бэрнардынскіх кладоў знаходзіцца цяпер у Польшчы, ва Уроцлаве. Там яна і апублікаваная. Зе яе і даведаўся пра апошні прыстанак віленскага вар'ята.

Вяртаючыся на Зарэчча, я спрабаваў уяўіць сабе, хто і як хаваў Крышталевіча. Можа быць, гэта была цэлае працяцісця, якія сабрали ўесь горад на смерць агульнавядомага культурнага героя. А можа, гэта быў сцыпілы вазок санітарнае службы, вазніца і работнік, якія выканалі сваю непрыкметную работу.

Так ці інакш, а культурны герой лёг на ўдалым месцы. Рана ці позна будуць прыведзены ў парадак Бэрнардынскія могілкі. Гэта дакладна. Менш дакладна, што ў нашчадаку хопіць энтузізму і настрою ўспомініць таго вершаплётэя як паэта і імправізатора, які выклікаў усеагульныя насымешкі галоўным чынам дзеля мовы сваіх твораў.

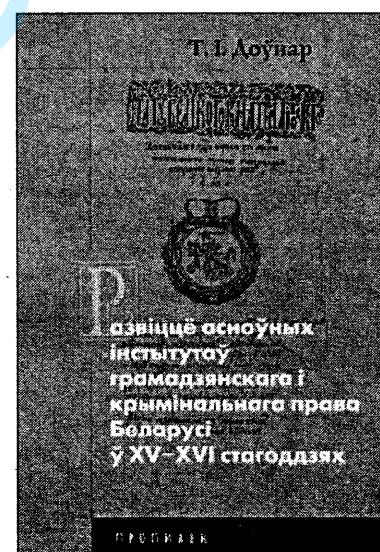
А зрешты, кніга Т.Доўнара досьці традыцыйна: прывілеі, Статуты, законы, як яны «маюць бывш». Законы, як яны «былі ва ўжытку», зноў засталіся ў цені.

Слушна, што кніга пачынаеца з раздзелу «Крыніцы права фэудальнай Беларусі». Калі ў гісторычнай кнізе заходзіць гаворка пра крыніцы даследавання, дык чакаеш апісаныя дакументы, гісторыі іх адкрыцця і гд. Аднак тутак расчароўваецца: маюцца на ўзве крыніцы права беларускага — права рымскае, нямецкае, польскае. Але ж праблема крыніц у сэнсе канкрэтных помнікаў права Беларусі застаецца. У сваій кнізе Т.Доўнар так і не знайшлі месца, каб хадзіць пе-ралічыць усе наяўныя абласніцкія і агульназемскія прывілеі, так што яны ўспільваюць дзе-нідзе на старонках кнігі даволі нечакана і без асабільных тлумачэнняў. Не згаданыя нават славутыя «Полацкія граматы» ў выданьні Г.Харашкевіч, апошнія апублікаваныя кнігі Мэтрыкі ВКЛ (якія ўжо пра неапублікованыя), апошнія публікацыі Судзебніка Казіміра 1468 г.

Гэтае навуковае выданье прызначаецца, відавочна, і для студэнтаў. Кніга ўзымае дзівве темы: грамадзянскае (таму, дарэчы, не цывільнае?) і крымінальнае права XV—XVI ст. Дарма яно, дарэчы, падаецца як «сэрэднявечнае» беларуское права. XVI ст. — ужо Рэнэанс. Шмат пішацца ў выданьні і пра адрозненіні дастатутнага і статутнага права. Дастатутныя прывілеі, па сутнасці, — ласка манарха, яго хадзінне. Статуты — гэта ўжо пра-дукт рады станаў, усяго грамадзтва ў асобе прызвішваних яго пластостю. Хто б напісаў кнігу «Права сэрэднявечнай Беларусі IX—XV ст.?»? І калі зъявіцца праца «Права Беларусі новага часу XVI—XVIII ст.?» Пэўна, наяхутка, бо для гэтага трэба перавярнуць гару ненадрукованага судовага матэрыялу.

Есьць таксама ў кнізе параграф «Гісторыяграфія праблемы прававых крыніц». Толькі ў чым праблема? Гісторыяграфія пачынаеца з XIX ст., з Тадэвуша Чацкага. (Прычым аўтарка згадвае, што ён крэтыкаваў сваіх папя-

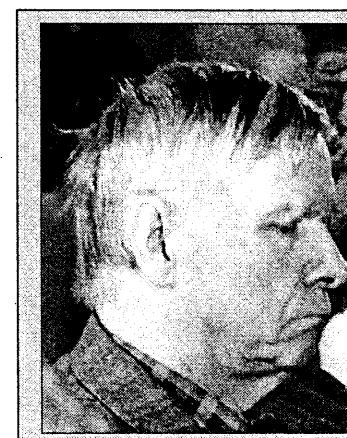
Валеры Пазнякоў

рэднікаў, але што яны былі і калі жылі — не ўдакладняе.)

Уражаны на кнігі псуоць шматлікі русізмы і неахайнісці ў перадачы прозы. Польскі юрист Граіцкі ператварыўся ў Гроіцкага. Мікалай Улашчык пададзены як Н.Н.Улашчык, Уладзімер Спасовіч — як В.Д.Спасовіч, Уладзімер Пащута — як В.Т.Пащута і гд. Нават у першыя тытульныя радкі — звесткі пра рэдакцыйную раду, выдавецтва і рэзінзэнтаў — трапілі прыкрыя памылкі. А так кніга карысная і цікавая для тых, хто шануе сухія радкі юрдычных тэкстаў і абыякавы да жывых галасоў узельнікаў колішніх судовых працэсаў.

Валеры Пазнякоў

«Але памерла яна не адразу — рэзкай сцявадамасці яничэ ўчала недзе побізу

знаёмы мужчынскі голас.

— Адцягнеш куды са сцежкі.

Далей, у балота...

рыхтуеца да друку

новае апавяданье

ВАСІЛЯ БЫКАВА

На БАЛОТНАЙ СЦЯЖКІНЕ

Чытайце ў наступных

нумарах «НН»

ЭНЦЫКЛЯПЭДЫЯ

З ПАМЫЛКАМІ

Анатоль Кулагін. Катаўскія храмы ў Беларусі. — Менск. Беларуская энцыклапедыя, 2000.

У выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя» выйшла кніга Анатоля Кулагіна «Катаўскія храмы ў Беларусі». Імя аўтара добра вядома. Маствацтвазнаўца, даследчык архітэктуры, аўтар непераўзідзеных манографій пра палацаў будаўніцтва, стыль ракако, беларускую ізагатоўку.

Дэфіцит на гэткія выданыя адчуваеца. Сабраўшы разам усе кнігі, што ў XX ст. былі прысьвячаныя беларускаму дойлідству, мы ледзьве набрэзім пяць дзясятак. Прывіладна па адной на 2 гады. Што да культаў архітэктуры, дык літаратуры пра яе зусім мізер.

Што да кнігі Кулагіна, спрэчнаю падаецца сама канцепцыя выдання. Сп.Кулагін амбіжаваўся адно рыманска-катаўскімі съяўтыніямі, пакінуўшы ўбаку спадчыну грэка-катаўлікоў. Хоць у духоўным і арганізацыйным сэнсе абездзве гэтыя пльні каталіцизму ў Беларусі непададзельныя... Аўтар, які ў свой час напісаў адну з найлепшых кніг з гісторыі беларускай культуры «Архітектура и искусство рококо в Белоруссии», як можа гэтага ня ведаць.

У першай частцы кнігі падаюцца звесткі пра тыха съяўтыні, што стаяць і сёньня, у другай — пра тыха, якіх ужо няма. Праўда, сярод тых, што захаваліся, я, які шукаў, не знайшоў інагатынага старога касыцёлу ў Бабруйску, канструктыўісцкага магутнага касыцёлу ў Давыд-Гарадку, адноўленых бажніцадаў у Докшыцах, Порплішчы, што даўна дзейнічаюць і пра якія пісаліся нават у пэрыёдышы... Яны ў кнізе адсутнічаюць. Затое багата нечаканае фактуры. Напрыклад, паведамляеца, што Крычаўскі касыцёл быў пабудаваны ў 20-я гады XVII ст., «за часамі каралевы Боні». Але каралева Бона памерла ўжэ ў XVI ст.

Недакладнасць у энцыклапедычнай абалонцы часам мяжуе з бес-тактоўнасцю. Напэўна аўтар разльчывае на тое, што пакупнікам ягонае кнігі будуць вернікі-катаўлікі. І вось жа паведамляе нам гэткую дэталь з біяграфіі кардынала Казіміра Свентака, маўляў, той быў пробашчам драўлянага касыцёлу Святога Міхаіла Архангела ў Пружане, збудаванага на пачатку XX ст. Па-першы, дазволю сабе ўдакладніць, што касыцёл у Пружане збудаванага на пачатку ХХ ст. Па-першы, дазволю сабе ўдакладніць, што касыцёл у Пружане збудаванага на пачатку ХХ ст. Па-першы, дазволю сабе ўдакладніць, што касыцёл у Пружане збудаванага на пачатку ХХ ст. Па-першы, дазволю сабе ўдакладніць, што касыцёл у Пружане збудаванага на пачатку ХХ ст. Па-перш

Сучасныя сагі

Панк у трамейбусе

У трамейбус зайдоў панк і ціхенька прысёў на вольнае месца. Кабета, што сядзела насупраць, пачала гучна наракаць на нормавы моладзі, ганячы нефармаладу ды "дзізермакрату ўсякіх". Хлопец слухаў абразы з каменнымі тварамі. На чародным прыпынку ўвайшоў канцлер. Як толькі на ракальница выняла свой квіток, панк выхапіў яго з ейных рук і зьеў. Ніхто з пасажыраў не захадзеў пацьвердзіць, што кабета сапраўды мела "празныя дакументы". Давялоса ей сплачваць штраф як злоуленауму "зайцу".

Беларусы, у большасці сваёй, любяць, каб ёсць было ціха і спакойна, без скандалу. Гісторыя мае варыянты ў ўсходнім стылі.

Матацыкліст без галавы

Адзін кіроўца ехаў з сям'ёю за Ваўкаўскую ў Масты. Раптам іх абагнаў матацыкл, на якім сядзеў чалавек без галавы. Алавядальник ад жаху затармазіў, але тут яго абагнаў ужо цяжкавік, заладаваны вялікімі сталёвымі лістамі. Адзін ліст вытыкнуўся за борт кодаба — акурат там ляжала адцятая галава.

Убачыўшы такое, дзядзька зъехаў у кювет. Сучасны варыянт "вершніка без галавы". У беларускай традыцыі з адцятай галавою паўстае абаронца Смаленску Мэркур.

Гадзіннік

Адзін беларускі нацыяналіст зь Менску ўпершыню трапіў у Нью-Ёрк на запрашэнне тамтэйшай беларускай Фундацыі імя Пётры Крэчэцкага. Пасяліў яго ў аднае пары быльых СБМаўцаў, а яму перад першай вічэртай за карцела крыху пабядзіцца па месце. У наўгудзе наш зямляк нечакана адчӯй, як хтосьці крануў яго за запяцьце. Ён развязаўся, убачыў перад сабою мурына і раптам съязміў, што на руці няма гадзінніка. "Браток" схапіў чарнавурага загрудкі і ўладна загадаў: "Give me that watch!" Афраамэрыканец спалохана

аддаў яму свой Swatch. Усьцешаны беларус вярнуўся да гаспадароў і неспадзявана выявіў, што ягоны Swatch ляжыць на паліццы ля лістэрка.

У аснове сагі — расавыя перадисуды. Князь Міхал Казімір Радзівіл у жніўні 1722 г. білей перажываваў не за тое, што ледзьве не ўтапіўся, а за згублены ў водзе залаты гадзіннік ды яичка, каб той ня трапіў у руки рыбака, што назіраў казус.

Знаходка на ўзбочыне

Адна кабета ехала адвячоркам на машыне ў бок Бабруйску. Недалёка ад павароткі на Татарку яна зайдзіла на ўзбочыне сярод лаўкоў нейкі апарат кшталту абагравальніка. О, думае, муж пад нешта прыспасобіц! І закінула апарат у машыну. Праз два кіляметры яе спыніл работнік ДАІ й запатрабаваў вярнуць іхны радар.

Бабы, бабы... Мужчына, відаць, ня мог бы стаць героем гэтай гісторыі.

Сяргей Балахонаў

КОШТЫ

на платныя прыватныя абвесткі:

— да 20 словаў (тэксты модуль) — 105 руб.
— звыш 20 словаў (тэксты модуль) — 132 руб.

— аформленая абвестка — 66 руб. за кв.см.
— аформленая абвестка — памерам больш за 24 кв.см. з улікам кошту арыгінал-макету — ад 87 руб. за 1 кв.см.

За абвесткі пра сямейныя падзеі — зынішка. Абвесткі палітычнага характару і ад грамадзкіх арганізацый аплучаюцца паводле рекламных расцэнак для камэрцыйных абвестак.

Каб замовіць платную прыватную абвестку, трэба пералічыць гроши праз пошту пераводам на разліковыя рахунак: рэдакцыя газеты «Наша Ніва», р/р 3012213050010, Ленінскае аддз. ААТ «Белбізэансбанк» Менску, код 763. На зваротнім баку блінкуну паштовага пераводу ў скрыні «Для пісъмовых паведамленняў» запісваецца дакладна й чытэльна тэкст абвесткі, тэлефон для сувязі і абавязковая даеца сказ: «За рэкламныя паслугі».

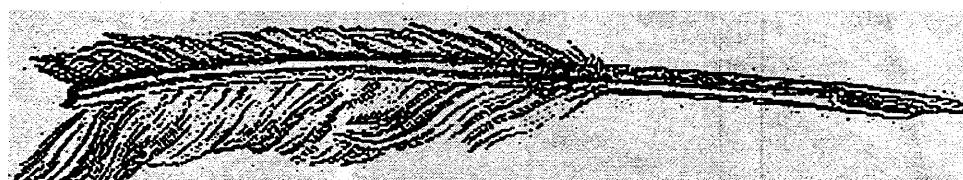
КУПОН БЯСПЛАТНAY ПРЫВАТНAY АБВЕСТКІ

Запойніце гэты купон, і мы надрукую Вашу абвестку (як больш за 15 словаў) бясплатна. 220050, Менск, а/с 537

Тэкст _____

Імя і прозвішча _____
Адрас, тэлефон _____

прыватныя абвесткі

адзенне

На сымбалічнай цыні презентую беларускім шматдзетным сем'ям дзіцячыя бу/адзенне ў добрым стане. Т.: 251-30-15

вітаны

Шчыра вішчу ўсіх сяродомых студэнтаў і выкладчыкаў ВНУ з Днём Волі. Жыве Беларус!

Шляхетную паненку, у будучыні — вучыцельку Таянку Дзямкоўчу вішчу з Днём Волі. Усаго-усаго! Твой лістэрка

Найшаноўшым Пітру Ламану, захапляйся Вашым таленам пісменніка, уражаны Вашай гульней на сцене. Узялічныя прыхлынкі Варага таленту

Вішчу сяродомы моладзь Ворыс з Днём Волі. Жыве Беларус! Сладарыня Тутыя

Вішчаем Натальлю Дзенісюк з народнінам! Зычым здароў, натхнены ў творчасці, радасці і каханыні, дабрабыту. Алена, Алеся, Юрась

Наталечкі! Нях твой анёл-ахоўні беражэ цябе. Іна Алену Бахун вішчу з Днём народнінай. Расыці вялікай. Лепшай палова Берасцейскага МФ

Вішчум усіх беларусаў з Днём Волі! Тая, што робіць

Шакоўшчыкі! Пітры! Мы былі ў тэатры. Уражаны Вашай гульней. Вы — Талент. Вашы глаеды

Натальку Базылевіч вішчу з 19-годзьдзем! Захаплілі падарожжы, цікавыя сустрач, шчасці ў юні! Збродная каманда

Дзякую Натальлю Базылевіч за прачулую крытыку. Прауда, ня ёсць так кепска — заходзь. Павал Севярынец

Сліннага беларускага палітоляга вішчу з народнінамі гарачых прыхлынкі. Будзь незалежнай у незалежнай краіне. Б.І.А.

Наталія! Нарэшце ты ўшо амал дарослая з усімі вынікаючымі... Тыя, што спадзяюцца

Наталку Васілевіч вішчу з 19-годзьдзем! Паспрабую быць дастойнай вучаніцай. Тая, што хоча верн'шы

Моі ририкі! Кацяру ісціе, дзялік Bohu, szto tu u mianie jošč! Maryka

Найлепшага барда Андрэя Мельнікава вішчу з Днём Волі! Шчасці, каханыні ды вольнасці! Піяністка з Магілёва

— "Загародзідзе"

У сераду, 28 сакавіка, у 18.30 у Інстытуце проблемаў культуры (Каліноўская, 12, пак. 59) адбудзеся паседжанне Заходнепалескага наўсокаўга таварыства "Загародзідзе". Вольга Лабачэўская будзе чытаць даклад пра палескія ручнікі. У продажу будуть фотаальбом "Палесьсе" і зборнік "Ручнік у прасторы і часе".

— "Зімі"

Прадам 30 сotak zімі з хатай, садам, калодзежам у в. Вендея (гадзіна на цягніку з Менску). Т. у М. Горы: (213) 43-123 (увечары)

Прадам надзел 15 сotak з гаспадарчай пабудовай. 20 км ад Менску. Т.: 274-86-43 (лепш увечары)

— "ідзі"

На прэзыдэнцкіх выбарах траба галасаваць за кандыдата. Траба галасаваць за Беларусь. Вольны Край. Хутка прэзыдэнцкіх выбары. Ура!!!

Ісус Хрыстос — наш Госпад і Збаўца! Кайцеся і верце тыя, хто хоча быць збаўлены. Брэты

Найлепшая беларуская форма — мова, культура, месца і час — для найвышайшага, Божага, хрысціянскага зместу жыцця! Нацыянальная ідзі

Ноўе пакаленне падымаме адзінным фронтом.

Моладзь — за Беларусь! Моладзь — супраць рэжыму! Гэта і ёсць Малады Фронт

Бог ёсць любоў, і гэта — найвялікшае адкрыцце для цябе ў любы момант. Што б ні было — Бог цябе любіць. Браты

А на прыклад Святога. Які паклікае вас (Ісуса Хрыста) і самі будзьце сяячыя ва ўсіх учынках. І Пётры 1:15

Масавы выхад 1,5 мільёнаў маладых людзей на прэзыдэнцкіх выбарах, а затым і на вуліцы, кацадыстяць перамогу — гэта Малады Фронт. Нацыянальная ідзі

Вохык — гэта ня толькі шматлікія калючкі, але і шчырае сэрца. Прауда?

Мы Беларусы. Мы патрыёты свайгі Радзімы. Мы любім сваю Радзіму. Жыве Беларусь!

— "прадаю"

Прадаю слоўнік расейска-часкі, расейска-польскі размовік, жырандолю новую часкую з горнага крышталю. Т.: 251-30-15

— "праца"

Дапамагу пачаць уласную справу ў хаце (не распаўсюджваць). Прыбыл ад 200 у.а. Могуць усе! Ад Вас каштара са зв/а+купон б/а: 220089, Менск-89, а/с 122

— "футбол"

Далучыся да аматараў, каб разам увечары ці на выхадных пагуляць у футбол. Т.: 247-71-12, Андрэй

наша ніва
незалежная газета
заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991

галоўны рэдактары «Нашай Нівы»:
С.Вольскі (1906), А.Ласаў (1906-1914),
Ян Купала (1914-1915), А.Лук'янеў (1920),
С.Дубавец (1991-2000).

сакратарка рэдакцыі

карэктарка

а.а. галоўная рэдактарка

зональнік

карэктарка

нацыянальны гал.рэдактар

мастакі рэдактар

выдаец

Настя Бакшанская

Надзея Бракар

Андрэй Дынько

Павал Жук

Вяліта Кавалёва

Андрэй Скурко

Аляксей Чарняеў

рэдакця газеты
"Наша Ніва"

АДРАС ДЛЯ ДОПІСА:
220050, Менск, а/с 537
Tel/fax: (017) 213-32-32
E-mail: nn@rex.minsk.by
http://members.nbc.com/nasa_niva/

© НАША НІВА. Спасылка на «Нашу Ніву» абавязковая. 6 палос форматам А2. Друкарня УП выдавецтва «Беларускі Дом друку». Менск, пр